

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Assertionvm Theologicarvm Sfortiae Pallavicini Sacrae Theologiae Professoris in Collegio Romano Societatis Iesv. Libri Qvinque

Pallavicino, Sforza

Romæ, 1649

Liber Quartvs De Iustitia, & Iure.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39069

LIBER

QUARTVS

De Iustitia, & Iure.

CAPVT I.

Coly. 4. 155 Paderbornae
De multiplici Iustitia, & de gene-
rali significatione huius
nominis.

I IUSTITIÆ
nomen con-
uenit Iustitiæ
commutati-
uæ, distributi-
uæ, legali, & vin-
dicatiuæ; omnes istæ iustitiæ,
conueniunt inter se, & differunt
ab alijs virtutibus ad alterum
in hoc, quod non mereantur
A ali-

aliquam gratiarum actionem, vel retributionem ab eo erga quem exercentur cum obligatione: etiam si talis obligatio non sit instituta in bonum solius obligati. Constat id inductione: nam licet ei, qui dat eleemosynam pauperi ex obligatione charitatis, debeantur à paupere gratiæ, tamen soluenti debitum, ac non furanti ex obligatione Iustitiæ commutatiuæ neq; gratiæ, neque vlla retributio debetur. Similiter gratia vel retributio nō debetur distribuenti bona communia secundū obligationem præcisam iustitiæ distributiuæ.

2 Ratio à priori, cur non debeantur gratiæ, vel retributio operanti secundum obligationem Iustitiæ distributiuæ, ac

com-

cōmutatiue est, quia natura, bona quædā cōdidit in emolumētū creaturarū rationalium, quæ voluit à quibuscumq. possideri secundum conuenientem portionem: noluit proinde, vt eam bonorum portionem accipiens mediante iustitia commutatiua, teneretur ad quidquā repēdendū; cū eo ipso, natura nō integrè dedisset hæc bona, si accipientes ad aliquid retribuendum obligasset; Voluit præterea natura dari quædam bona communia distribuenda secundum proportionem meritorū, per iustitiam distributiua; quæ similiter vt integrè donaret, immunes esse voluit accipientes ab omni retributionis obligatione.

3 Idem porrò, sed diuersis

A 2 ra-

rationibus verificatur in iustitia
legali, & vindicatiua. Nulla
quippe gratiarum actio, vel re-
tributio debetur à principe ob-
seruantibus leges, & præcepta.
Cum enim principi data sit iu-
risdictio, non in bonum princi-
pis, sed subditorum, iniquum
fuiſſet imponere ipſi onus gra-
tias agendi, vel retribuendi ijs,
qui non transgredereſſentur leges
conditas in bonum reipublicæ,
non principis; In iustitia etiam
vindicatiua non tenetur puni-
tus gratias agere, vel quidquã
rependere Iudici punienti; tum
quia poena vt poena, cum de-
beat deterrere à culpa, in alium
est puniti; non potest autem
aliquis teneri ad aliquid repen-
dendum pro suo malo; tum
quia eſſet in tolerabilis illa lex,
quæ

quæ obligaret punitum ad recipiendam poenam non modò patienter, sed cum gratiarum actione.

4. Accedit vniuersalis illa doctrina S. Thomæ, quod poena est contra voluntatem puniti, vt quantum ipse excessit, indulgendo suæ voluntati per delictum, tantūdem patiatur contra propriam voluntatem per supplicium. Ergo de natura poenæ non est vt pro illa reddantur gratiæ: nemo enim gratias agit pro eo quod est sibi ingratum. Et quamuis poena aliquando possit esse vtilis punito non solum secundum cōminationem quod est generale omnibus poenis, sed etiam secundum executionem, quod est proprium poenæ medicinalis;

tamen quatenus utilis non habet propriè rationem *pœnæ*; nã *pœna* debet magis deterrere à culpa si ipsa *pœna* imponatur, quam si non imponatur; at verò utile prout utile non habet vim deterrendi. *Pœna* ergo propriè dicta est quidem utilis toti reip. per exemplum; rursus est utilis ipsi punito per antecedentem cõminationem vt diximus; sed est mala illi secundum actualem inflictionem; & ideo condonatio *pœnæ* censetur beneficium.

5   In alijs virtutibus ad alterum est alia ratio: Quædam enim institutæ sunt à natura ad fouendũ mutuum amorem, cuiusmodi sunt *charitas*, *gratitudo*, *pietas*; adeoq; voluit eadem natura vt ex actibus earũ
semper

semper resultet aliqua obligatio gratiæ, & recompensationis in eo in cuius commodū exercentur. Aliæ sunt, quarum actibus exercitis ex obligatione tūc solum non debentur gratiæ, & retributio, cū obligatio est instituta proximè, & cōpletè in bonum solius obligati; cū verò est instituta in bonū alterius semper aliqua debetur gratia, & re compensatio, & per hoc differunt à iustitia, cui ne in hoc quidem secūdo casu debetur vlla retributio, vel gratia vt diximus.

6 Exemplum sit in veracitate, & fidelitate. Potest in his virtutibus considerari duplex obligatio: Altera negatiua, scilicet non loquendi nisi videas verba esse conformiamenti, &

non promittendi nisi velis stare promissis: quæ obligatio est instituta in bonum obligati, ut nimirum possint alij prudenter credere loquenti, & fidere promittenti; stultè enim crederetur si liceret mentiri, & stultè fideretur si liceret non implere promissa. Cùm ergo aliquis implet hanc obligationem negativam, & ne fallat, neque loquitur, neque promittit; nulla debetur illi gratiarum actio, & retributio, quia operatur ex obligatione instituta proximè, & completè in bonum solius obligati. Altera obligatio est positiva, & quã volũtariè suscipimus loquendo, & promittendo, qua obligatione tenemur ad manifestandã per talẽ locutionem, scientiam veram, & ad faciendum

dum

dū quod promittimus: & quia voluntariē in bonum audientis loquens, & promittēs suscipiūt hanc obligationem, ideò pro vera communicatione scientiē, & impletione promissi debetur illis aliqua gratiarum actio, vel retributio.

7 Stat ergo, quod prædicatum à nobis assignatum tanquam proprium iustitiæ, nulli alteri virtuti conueniat. Coeternam non negamus obseruantibus iustitiam legalem deberi præmium; sed ex iustitia distributiua: adeoque sine iactura præmiantis, & ab eo, non quatenus est is, in cuius honorem subditus exequitur iustitiam legalem. Nam si distributor præmiorum publicorum esset distinctus à legislatore cui subdi-

tus paret, eodem modo obseruanti deberet præmia distributor, neutiquam verò legislator. Præmia enim non sunt priuata retributio boni accepti, sed publica remuneratio cuiuscumq. virtutis: & ità Deus remuneraretur naturaliter (vt præscindamus hic à promissione supernaturali, & liberali) obedientiã. Fatemur tamẽ, eũ nõ aliter quàm tanquã distributorem tunc remuneraturum etiam actus supererogationis, cum sit incapax recipiendi beneficij, adeoque debendi gratias, vt infra. Sed adhuc religio, charitas, & similes virtutes ad alterum, quatenus respiciunt secundariò alios à Deo merentur gratias, & in hoc differunt à iustitia.

8   Et sanè quantum spectat
ad

ad publicā retributionem, hæc debetur non solum pro obseruantia iustitię legalis, sed etiam iustitię cōmutatiuæ. Debetur enim exercitio cuiuscumque virtutis. Sed in hoc differt hæc retributio ab ea, quæ debetur ob exercitia aliarum virtutum ad alterum, quod hæc secunda debetur tanquam à priuato, & tanquam ab eo in cuius bonum peculiare eiusmodi virtutes exercentur. Et propter eandem rationem exercenti iustitiã debetur honor, & laus. Hæc enim sunt aliquid publicum, & non priuatum.

9 Quantum verò spectat ad religionem erga Deum in operibus supererogationis, quæ non pertinent ad iustitiam legalem, & tamen pro illis Deus

nō debet retributionē nisi tan-
quam distributor bonorum pu-
blicorum, vt supra diximus, ra-
tio vltior esse potest, primò in
finitum dominium Dei, ratio-
ne cuius nemini quidquam po-
test debere quacūque propria
obligatione. Atque vt ait Au-
gustinus primo Confess. cap. 4.
reddi debita nulli debens, & vt
docet S. Thom. 1. 2. q. 111. ar. 1.
ad 2. non ita datur debitum in
Deo vt Deus creaturæ obligetur,
sed potius in quantum creatura
debet subijci Deo, vt in ea diuina
ordinatio impleatur, quæ quidem
est vt talis natura tales conditio-
nes, vel proprietates habeat, &
quod talis operans talia cōsequa-
tur. Non ergo Deus est capax
recipiendi in se vllum debitum
erga creaturas, sed per suam
volun-

voluntatem efficacem cui omnes creaturæ obsequuntur, redditur debita vna creatura alteri creaturæ quatenus Deus ordinavit, seu in prima institutione nature, seu postea in sua gratuita promissione, vt vna creatura alteram possideret.

ro. Secundo in Deo peculiaris ratio est amplitudo beneficiorum præcedentium, quibus nos præuenit, & pro quibus nõ possumus æquale reddere. Retributio enim non debetur ne pro exercitio quidem aliarum virtutum ad alterum quando illa persona, in cuius gratiam exercentur, liberaliter antea multò plus dedit quàm accipiat. Cæterum si Deus esset capax obligationis, & nõ præuenisset nos per beneficia maiora,

iora,

iora, aliquid deberet retribuere
ex actibus supererogationis,
quod nullo modo deberet ex
mera obseruātia iustitiæ legalis
Et hūc fortasse spectāt illa Luc.
10. *Cū hæc omnia feceritis dicite
quia serui inutiles sumus, quod
debuimus facere fecimus.*

11 Iustitia prædicatur de
quatuor assignatis iustitiæ spe-
ciebus analogicè per analogiã
attributionis in ordine ad iusti-
tiam commutatiuam, quæ est
principale analogatum. Iustitia
enim legalis ideò dicitur *iusti-
tia*, quia Princeps ius habet iu-
stitiæ commutatiuæ ad feren-
das leges, & ad cogendos
subditos ad earum obseruatio-
nem. Similiter iustitia vindi-
catiua dicitur *iustitia*, quia iu-
dex habet ius iustitiæ commu-
tatiuæ,

De Iustitia, &c. Cap. I is
tatiuæ, vt poenam decernat, &
ne sibi resistatur; Iustitia distri-
butiua dicitur *iustitia* quia ad-
ministratores obligatur ex iustitia
commutatiua in rem publicam
ad bona communia distribuē-
da secundū proportionem me-
ritorum. Quia ergo iusti-
titiæ nomen princi-
paliter conuenit
iustitiæ com-
mutatiuæ, hæc est
prius explican-
da.

CAI

CAPUT II.

De essentia Iustitiæ Commutati-
 ue, & de multiplici iure, hoc
 est proprietatis, & iurisdictio-
 nis, item primo, & or-
 to ex alio iure. De rerum
 diuisione; & de modis acqui-
 rendi ius: & de definitione
 iustitiæ, explicando singulas e-
 ius particulas.

12. **I**ustitia commutativa
 definitur ab Ulpiano:
 constans, & perpetua voluntas
 ius suum unicuique tribuendi. Pro
 intelligentia huius definitionis
 quæritur quid sit *ius*. Dicunt
 Aristot. & S. Thomas *ius* esse
 æqualitatē. *Iustum* enim græcè
 dicitur δίκαιοσ ἀ δίκαιο, quod si-
 gnifi-

gnificat *bisariam*, vt notat Aristoteles; & duæ res cum redactæ sunt ad æqualitatem, dicuntur esse *iustate*, vt animaduertit S. Thomas. Sed adhuc explicandum est quænam sit illa æqualitas quam intendit iustitia. Neque enim vult vt omnes habeant diuitias æquales.

13 Nec sufficienter respondetur dicendo, iustitiam velle æqualitatem inter datum seu factum, & debitum. Cum enim possit aliquid alteri deberi ex charitate, ex gratitudine, pietate &c. & iustitia non intendat æqualitatem cum istis debitis, explicandum est, quid sit debitum ex iustitia, pro vt differt à debitis aliarum virtutum. Dixerunt aliqui, ius, seu debitum iustitiæ esse præferibilita-

lita-

litatem, quam habet quis supra
alios respectu cuiuspiam rei v-
furpandæ in propriam utilita-
tem ex aliqua peculiari conne-
xione physica quam habet cū
illa. Qui enim venatus est fe-
ram, qui ædificauit domum,
qui coepit hostem in bello, ha-
bet physicam connexionem
cum rebus istis, propter quam
in earum rerum usu est coeteris
præferendus. Dum verò aliquid
ex his donamus vel vendimus,
volumus vt donatarius, ac em-
ptor præferantur in usu rei do-
natæ, vel veditæ sicut nos præ-
ferebamur propter physicam
connexionem. Notant tamen
Auctores huius sententiæ con-
nexionem quæ sufficit ad ac-
quirendum dominium vnius
rei, non semper sufficere ad ac-
qui-

quirēdum dominium alterius; licet enim ex. g. faciens scamnū euadat dominus scamni; non tamen producens filium euadit dominus filij; quia scamnū est res quæ ordinatur à natura ad felicitatem alterius, filius verò ad propriam.

14 Hæc tamen explicatio iuris, quamuis ingeniosa, videtur deficere in pluribus. Primo, quia non explicat *ius* per prædicata intrinseca iuris, sed per causam ipsius, quæ est connexio physica. Sicuti esset vera quidem & non inutilis, sed tamen imperfecta definitio iræ: *est affectus proueniens ex accensione sanguinis circa cor*; non enim explicaret prædicata intrinseca iræ, sed peculiarem causam.

20   *Liber Quartus*
extrinsecam eiusdem .

15   Secundò, quia falsum est vniuersaliter loquendo, *ius* esse præferibilitatem in vfu rei vsurpandę in propriam vtilitatem. Superior enim regularis ius habet gubernandi subditos, ita vt patiatur iniuriam si impediatur à gubernatione; & tamen non potest gubernationem in propriam vtilitatē conuertere. Tertiò quia non omnis præferibilitas orta ex connexionione phvsica est *ius*. Nam ex.g. Pater ius habet personale aduersùs filium vt hic sibi præstet alimēta in casu necessitatis, idq. cōnexionione fundatā in persona filij; debentur etiam Patri à filio alia bona ex pietate, debito fundato in eadem cōnexionione phvsica; & tamen hoc
secun-

secundum debitum non est ius,
& primū est ius. Demum illa
connexio physica non sufficit
ad acquirendum ius nisi fiat
ex animo acquirendi ius; si e-
nim aliquis apprehendat gem-
mam in littore maris sine tali
animo, non euadet dominus
illius, & tamen habebit conne-
xionem physicam cum gem-
ma: ergo in prædicta doctrina
debet dici quod *ius sit præferi-
bilitas propter connexionem phy-
sicam ex animo acquirendi ius,*
atque adeò explicatur *ius per
ius, & committitur circulus.*

16 Vt ergo explicemus,
quid sit *ius* illud quod est pro-
prium iustitiæ, animaduerten-
dum est, *ius* vniuersim, pro vt
comprehendit ius iustitiæ, & o-
bedientiæ esse potestatem obli-
gandi

gandi alterum ad aliquam actionem, vel omissionem per voluntatem ipsius habentis ius. Voluntas porro obligatoria potest esse duplex; alia volens, oppositum alicuius actionis, & omissionis esse illicitum ex motiuo sui placiti; & hæc obligat ex iustitia: alia volens, id esse illicitum ex motiuo boni resultantis obligato, aut illi communitati cuius obligatus est pars, & hæc est obligatoria ex obedientia; potestas obligandi primo modo, est *dominiū*, seu *ius iustitiæ*. Potestas obligandi secundo modo est *iurisdictio*, seu *ius obedientiæ*: vtraque potestas primò inuenitur in Deo; nam propter suam omnipotentiam, & dignitatem meretur vt beneplacitum ipsius præ-

præferatur beneplacito, & bono cuiuscumq; creaturæ; & propter suam sapientiam, & bonitatem meretur, vt quidquid ipsi displicet propter nostram utilitatem, id tanquam noxium repudietur à nobis.

17 Si tamen voluntas habentis pro motiuo bonum obligati æquiualeat voluntati habenti pro motiuo placitum obligantis, obligabit ex iustitia; hæc autem æquiualentia consistit in eo, quod Dominus, licet velit obligare subditum in bonum ipsius subditi, velit tamen illum obligare eo genere obligationis quo obligaret si haberet pro motiuo proprium placitum, & nihil aliud declararet circa speciem obligationis. Similiter voluntas habens pro motiuo

motiuo bonū obligantis, obligabit ex obedientia, si habeat æquiualentiam per quam superior velit obligare subditum eo genere obligationis, quo obligaret, si intenderet bonum ipsius subditi (quod bonū verè contineatur tunc in prædicta obligatione) absque alia explanatione circa speciem obligationis.

18 Per respectum ad ius iustitiæ hætenus explicatum potest aliqua actio esse iusta dupliciter; negatiuè scilicet & positiuè. Actio iusta negatiuè est illa, quæ non est contra ius alterius, seu quæ non est illicita tanquam repugnans voluntati alterius intendenti formaliter, vel æquiualenter proprium bonum, vel placitum. Hoc pacto
actio,

De Iustitia, &c. Cap. II. 29

actio, qua aliquis comedit cibum suum, est iusta negatiuè; Actio iusta positiuè est illa, quæ ideò est licita (nisi aliunde in honestetur) quia conformatur cum voluntate alterius, intendentis formaliter, vel æquiuvalenter suum bonum, vel placitum; ità solutio debiti est actio positiuè iusta: Sicut verò datur *iustum positiuum*, & *negatiuum*, sic datur *ius positiuum*: & *negatiuum*: ius negatiuum est potestas faciendi actionem, vel omissionem non ideò illicitam (diximus *non ideo illicitam*, ne excludamus omne *illicitum* etiam proueniens ex oppositione cum aliqua alia virtute; quomodo esset illicitum comedere intemperanter proprios cibos &c.) quòd non conformetur

B tur

tur cum voluntate alterius potentis illā reddere illicitam ex solo motiuo sui placiti. Ita habet aliquis ius negatiuum ambulandi. Ius positium est potestas reddendi alteri illicitam aliquam actionem ex solo motiuo sui placiti: Itā creditor habet ius positium ad solutionē debiti, quia potest debitori reddere illicitā omissionem actionis solutoriae ex solo motiuo sui placiti. Hoc ius positium est obiectum iustitiæ, cum quo iure vult illa ponere æqualitatem.

19 Ius porrò positium primò est in Deo respectu omnium creaturarum, & à Deo communicatum est creaturis rationalibus. In hominibus aliud ius est primæum, & nō
suppo-

supponens ius in alio homine ;
aliud non primeum, & suppo-
nens ius in alio homine ; Se-
cundi generis sunt omnia iura,
quæ per donationem, emptio-
nem, & quodcunque aliud pa-
ctum comparantur : Cû enim
non possit quis donare, vende-
re, vel per quemcunque con-
tractum transferre dominium
rei non suæ, supponitur ante-
cedenter ad talia iura aliud ius,
in donante, & vendente . Res,
quarum ius, & dominium ha-
bemus, sunt duplicis generis,
quædã enim determinato sin-
gularis personæ dominio addi-
xit Natura, vt illi essent instru-
menta felicitatis acquirendæ,
cuiusmodi sunt potentiæ, mē-
bra cuique intrinseca, e.g. ma-
nus, oculi : hæc verò primo &

principalissimè *nostra* sunt, cū sint pars nostri: & sunt maximè *propria*, hoc est maximè *propè* nos, vt potè intrinsecè *vnita*. Alia sunt quæ nullius determinato dominio addixit Natura; cuiusmodi sunt exteriora bona. His soli homines indigent, non Angeli, vt potè qui per sua intrinseca sine vllis externis adminiculis sufficientes sunt ad viuendum, & ad felicitatem consequendam cum gratia Dei.

20 Hæc ipsa bona externa sunt in duplici classe; prima classis est eorum bonorum, quæ vt inserviāt humanæ foelicitati non debent addici vni potius homini, quàm alteri, vt aër, &c. secunda classis est eorum, quæ non possunt ad felicitatem inservi-

feruire nisi alicui nominatim
addicantur, aut paucis, vt ci-
bus; vestis, domus, &c. Hæc po-
steriora voluit natura diuidi in-
ter homines. Diuisio tamen,
quæ facta est ideò dicitur esse
de iure gentium, non de iure
naturæ, quia ex consensu gen-
tium est executioni mandata
vno potiùs; quàm aliomodo,
Modi quibus natura voluit fie-
ri hanc diuisionem, & acquiri
primò rerum dominia, dicun-
tur à iuristis *de iure gentium*,
quia *ius naturæ* plerumque
vocatur ab illis tantū id quod
versatur circa actiones quæ ab
alijs etiam animalibus fiunt ex
inclinatione naturæ. Cuiusmo-
di sunt, prole suscipere, & nu-
trire; ius verò, quod versatur
circa actiones peculiare gen-

tis humanæ (præsertim si non supponant Cōstitutionem, Reipublicæ, sed conueniant hominibus etiam antecedentèr ad subiectionem cuiuscumque Principi, vel Magistratui cuiusmodi est rerum diuisio) licèt fiant ditante natura, vocatur *ius gentium primarium*.

21 Modi per quos primò dominium rerum acquiritur, sunt illi, per quos aliquid ponitur in humano commercio, vel redditur aptum ad vsus humanos, cùm antea non esset. Fuit enim id rationabile præmiū à natura cōstitutū, quo vnusquisque alliceretur ad ditandū genus humanū ex illicio ditandi se ipsum. Reducuntur isti modi ad venationē, inuentionem, & effectiōnem. Feræ, e.g. acquirun-

runtur per venationem, gem-
mæ per inuentionem, domus
per effectiõnem. Cùm istæ res
rursus egrediuntur ex humano
commercio, amittuntur: ideò
dominium eorum animalium,
quorum natura fera est, perdi-
tur eò ipso quod redeant in
naturalem libertatem; & qui-
cumque ea rursus capit, quia
rursus illa reponit in commer-
cio humano, euadit dominus
ipsorum. Animalia cõtrà mā-
fucta nō amittuntur à domino,
si egrediantur è custodia; nec
acquiruntur ab eo qui illa rur-
sus capit, quia cum non sint
apta viuere extra commerciū
humanum, proinde nec per fu-
gam egrediūtur è commercio,
nec per captionem ponuntur
in commercio.

22 Ex hac eadem doctrina redditur ratio à priori, cur ex debitis incertis quæ quis contraxit ex delicto; e.g. ex usura, vel furto; postquam nulla spes est inueniendi dominum, vel creditorem, teneatur debitor facere eleemosynam: ratio est, quia nec sunt sicut bona derelicta, quæ ex intentione prioris domini censentur fieri occupatis; cum creditor in his sibi ex alieno delicto debitis, nunquam habuerit talem intentionem; nec eadem sunt in humano commercio beneficio debitoris, sed potius propter eius delictum extracta sunt à commercio, & dominum amiserunt. Sunt proinde in dominio reipub. quæ vult, ea in pauperes distribui tanquam in cæteris egentiores: voluit

Voluit tamē committere corū electionem arbitrio debitoris, vt ipsum magis ad restitutionem alliciat: quod si debitor pauper sit, potest ea applicare sibi ipsi.

23 Explicato *Iure*, facile est iustitiam exactè definire per genus, & differentiam. Est ergo iustitia *virtus moralis ad alterum, habens pro mensura voluntatem alterius, potētis, ex solo motiuo sui placiti reddere inhonestam actionem oppositam*: singulas definitionis voces explicabimus. *Virtus*, est *dispositio perfecti ad optimum*: debet esse distincta ab eo, cuius est virtus, vt potè ipsius dispositio: debet aliquo modo inclinare ad agendum; cū optimum naturæ sit agere. & operari: debet non

B s esse

esse optimum, cum sit dispositio ad illud: Ideo fœlicitas, quæ est optimum, non est virtus, sed aliquid maius virtute; vt ait Arist. ideò etiam in Deo nō est virtus propriè, cum Deus sit ipsum optimum, & non disponatur ad id per vllam distinctam dispositionem: est tamen in Deo virtus analogicè, & seclusis imperfectionibus. Potentia etiam peccandi, quæ talis, non est virtus, quia quæ, talis non disponit ad optimum, licet possit vocari virtus quatenus illa eadem nunquam præscindit in suo conceptu ab hoc quod est esse potētiam benè agendi; posse enim peccare est posse liberè deficere ab eo bono, ad quod tenemur; a deoque quod possumus amplecti. Et sic potentia peccandi

di

di non solū realiter, sed ne formaliter quidem distinguitur à potentia bene operandi. Castitas conjugalis est virtus, non quatenus excludit celibatum, quod est melius matrimonio, sed quatenus excludit omnem copulā extta coniugium, quæ exclusio est pars optimi possibilis, adeòque disponit ad optimum, vel ad eius partem.

24. *Virtus moralis* est dispositio ad actus morales bonos. *Actus moralis* in genere, est actus, qui fit cū libertate, & deliberatione. Diuiditur in bonum, malū, & indifferentē, (si tamen potest dari actus moralis indifferentēs.) Bonus est, qui cōfirmatur liberè cū voluntate diuina, quæ est prima regula boni: Malus est, qui liberè discrepat ab eadē

prima regula: Indifferens, qui ei neque est positivè conformis, neque est positivè difformis. Voluntas Dei præcipiens in bonum nostrum, obligat ex obedientia; præcipiens ex solo motivo sui placiti, obligat ex iustitia. Eadem voluntas, dū præcipit ea, quæ determinatè præcipi natura exigit; e.g. abstinere à copula extra coniugium, condit legem naturalem, per quam legem præcipiuntur omnia, quæ toti reipub, indiuiduorum rationalium existentium, & possibilium expedit præcipi, & prohibentur omnia, quæ expedit prohiberi. Dum verò præcipit ea, quæ non exiguntur determinatè à natura, condit legem positivam. Deus dum obligat ex Iustitia (si vnquam

id

id contingit) obligat etiam ex obedientia ; cum enim vt legislator ponat omnem legem, quam expedit poni, & cum expediat poni legem obligantem ex obedientia ad faciendū id, ad quod tenemur ex iustitia, istam legem ponit de facto.

25 *Virtutes ad alterum non differunt à virtutibus ad se per hoc quod illæ vtcumq. ordinentur ad bonum alterius: Omnes enim virtutes, etiā ad se, aliquo modo ordinantur ad bonū alterius, cum habeant pro obiecto honestum; honestum autem sit, quod omnibus agētibus rationalibus expedit esse honestum. vt explicatū est in libro de actibus humanis. Ideò etiam fortitudo, & temperantia, licet non sint*

sint

fint virtutes ad alterum, mensurantur ex bono communi: Prohibet enim temperantia fornicationem ne proles sit incerta; auerfatur exquisitas voluptates gustus, & tactus, quia cū appetitus acerrimè feratur in illas, & cū quædā tales sint, vt si possideantur ab vno, coeteri impediātur ab huiusmodi delectationibus, debuit esse honestum ab ijs abstinere, ne iurgia, & contentiones nascerentur. Ideò illæ delectationes quæ etiam si ab vno possideantur, possunt ab alijs possideri; cuiusmodi sunt fricationes in palæstris, sedatio sitis per aquam, & similes non sunt contra temperantiam; nisi in quantum obsūt sanitati, vel causant alia mala, aut bona impediūt.

Idem

Idem valet proportionaliter in fortitudine, alijsque virtutibus ad se. Differentia ergo virtutum ad alterum à virtutibus ad se, consistit in eo, quod primæ per suã executionem respiciant immediatè aliquod bonum, vel gaudium inde resultans alteri, posteriores verò non respiciant alienam utilitatem secundum actuale exercitum. Ità in honestum est fornicari, etiam in casu, in quo nulli noceat, & profit, proli alioquin non nascituræ. Adhuc enim, noceret, talè fornicationem esse licitam; cū, si homines possent licitè extraconiungium habere voluptatē copulæ, nollent inire matrimoniū vt pote quod affert maxima onera. At vsus virtutū ad alterū habet hoc peculiare vt sēper

per

per afferat alteri vtilitatem, vel gaudium, vt patet in exercitio iustitiæ, fidelitatis, charitatis, &c.

26 Inter virtutes tamen ad alterum sola iustitia habet *pro mensura voluntatem alterius* Cuius ratio à priori desumitur ex definitione iuris positiui, quod est obiectum iustitiæ. Nā ius illud nihil aliud est quam quædam extensio dominiij moralis, vltra dominium physicū. Ità Deus non habet in potestate physica, quod ego in his circumstantijs, cum tanta gratia, & non maiori, nō peccem, habet tamē hoc ipsum in potestate morali, cū ad id me obliget. Dominus similiter non habet in potestate physica quòd feruus potens egredi domo cōtra eius

cius imperium, domo nō egrediatur; habet id tamen in morali. Cum ergo ius positivum consistat in explicata extensione dominiij moralijs ultra fines propriij dominiij phisici, non potest habere aliam mensurā, quā voluntatem illius qui tali iure potitur; essentia quippe dominiij sita est in eo ut actio fiat secundum voluntatem domini. Aliæ virtutes ad alterū distinctæ ab obedientia (de cuius discrimine à iustitia dictum est) non habent pro mensura voluntatem alterius, sed intendunt aliquid, quod illi sit bonū independenter ab eius voluntate. Vnde potest aliquis teneri ex charitate ad faciendum bonum etiam nolenti; ex iustitia non potest teneri ad faci

ci

ciendum bonum , nisi vo-
lenti .

C A P V T III.

*De violatione Iustitiae, hoc est de
Iniuriis; quomodo inferatur in
fanti, impuberi, consentienti, nō-
dum natis: & de voluntate
formali vel virtuali requisito
tum in ordine ad iustitiam,
cum ad obedientiam.*

27 **A** Diniuriam non re-
quiritur vt Domi-
nus sit positivè inuitus, sed satis
est si absque cōsensu ipsius fiat
aliqua actio cuius dominium
morale est apud ipsum . Sicut
enim actio nō potest fieri phy-
sicè sine influxu illius in cuius
potestate physica est, ità non
potest

potest fieri moraliter sine concursu illius voluntatis in cuius potestate morali est. Ideò definitio furti latè accepti tradita à Iuristis, quod nimirum sit *cō-tractatio rei alienæ inuito domino, ex animo lucrandi*, explicanda est negatiuè, vt ly, *inuito domino* significet *non consentiente* sicut, è contrario definitio Aristotelica violenti, *quod procedit ab extrinseco, nullam vim conferente passo* à multis explicatur positiue ità, vt significet *resistēte passo*. Illam porrò Iuristarum definitionem indigere hac explicatione est certum: Alioquin infanti, qui non potest esse inuitus, non posset fieri furtum; neque posset etiam furtum cōmitti iu hæreditate iacente, quam nemo adhuc adiuit, ac
proin-

proinde quæ caret domino . Et licet respondeant, hæreditatem iacentem esse in dominio personæ fictæ, quam lex supponit, tamen si res explicetur sine fictione, ac metaphoris, quando nemo est dominus, iniuria fit omnibus ijs, qui habent ius ad eundem iacentem hæreditatem. Quod si hi nō sint adhuc nati, ut si qui s&apidaret fidei commissum relictum filijs nascituris,) iniuria fit reipublicæ, apud quam est illud ius . sed restitutio est facienda filijs nascituris . quia id ipsum vult reipublica .

28 Quod si furtum fiat infanti, iniuria quidem fit ipsi, sed non quatenus fit contra voluntatem ipsius, sed quatenus fit contra voluntatem reipublicæ .

publicæ . Cum enim infans nō
habeat voluntatem; non potest
eius voluntas esse regula earū
actionum; quæ sunt in dominio
infantis de iure gentium . Et li-
cèt dicant aduersarij, illud fur-
tum esse contra voluntatem,
quam præsumitur infans habi-
turus si polleret vsu rationis;
tamen hæc responsio refellitur,
quia etiam si ego, per reuela-
tionem Dei haberem certitudi-
nē, quod si infans haberet vsū
rationis consentiret, facio iniu-
riam furando; ergo iniuria nō
fit ex eò, quia actio sit contra
voluntatem præsumptam; alio-
quin, cūm præsumptio non va-
leat vbi est certitudo de oppo-
sito, in prædicto casu non fieret
iniuria . Infans ergo habet qui-
dem dominium etiam bonorū

exteriorum, cum dicat Aposto-
lus: *quanto tempore heres paruu-
lus est, nihil differt à seruo, cum
sit dominus omnium*: verū tamē
cum harum rerum dominium
non possit obtinere modis il-
lis, quos natura constituit, per
propriam voluntatem, obtinet
illud per voluntatem reipubli-
cæ, & de iure gentium .

29 Respublica enim ita est
constituta ab hominibus, vel
potius à Deo, vt sit domina om-
nium rerum exteriorum quò
ad aliquos effectus; potest enim
illas in casu necessitatis in suā
utilitatem conuertere. Auctori-
tate huius reipublicæ applicā-
tur bona infanti post mortem
patris, perinde ac si ille infans
aliquo ex modis institutis à le-
ge naturæ acquisiuisset sibi illa
bo-

bona; & redditur iniustum vnicuique eadem bona contrectare cum damno infantis, & in quolibet casu in quo prudenter ille censeretur inuitus. Perfur- tum tamen iniuria fit infanti, non reipub. licet fiat contra voluntatem reipub. non infan- tis; quia infans est dominus in ordine ad illas actiones. Quod si aliquis accipiat bona impu- beris ex eius consensu, adhuc illi facit iniuriam; quia respubli- ca reddidit talem consensum nullum, vnde contrectat rem alienam sine consensu valido domini. Si verò accipiat rem minoris ex dono, & voluntate ipsius sine legitimis solemnita- tibus, non facit iniuriam, sed facit contractum irritabilem arbitrio domini, quia sic respubli-

publi;

48 *Liber Quartus*
publica constituit.

30 Non tamen omnes actiones, quæ fiunt circa corpus, aut bona carentis vsu rationis, sunt iniustæ eo quod deficiat positivus domini consensus: nõ enim ille est à natura cõstitutus dominus in ordine ad eas actiones quas licitas esse est in apertum bonum ipsius: hoc quippò dominium esset illi noxiũ. Quo circa, si ad vitam pueri salvandam necesse sit illum magno dolore afficere, aut eius digitũ secare, non fit illi iniuria, etiam si per revelationẽ Dei sciretur quòd si puer vteretur voluntate, id non permetteret.

31 Colligitur ex dictis, aliud scrimen inter vitandam iniuriam, & inobedientiam non consistere in eo quòd ad vitandam iniu-

iniuriam sufficiat, dominum
non esse positiuè inuitum, ad
vitandam inobedientiam re-
quiratur superiorem esse po-
sitiuè volentem hic & nuno
dispensare. Nam tam in ma-
teria iustitiæ, quàm in mate-
ria obedientiæ requiritur vo-
luntas aliqua positiua, & in
neutro casu requiritur expli-
cita, & formalis, sed sufficit
implicita, & virtualis. Hæc
porrò voluntas virtualis, &
implicita, qua amicus e. g.
consentit in vsum sui pallij,
consistit in hoc, vt dependen-
ter à voluntate, quam habitua-
liter habet, & quam vltima vi-
ce formaliter habuit erga me,
sit ità dispositus, vt illam non
mutando, non possit physicè
velle, vsum sui pallij esse mihi

C

iniu.

iniustum. Illud enim virtualiter volumus, quod non possumus nolle formaliter in sensu composito cum eo, quod formaliter volumus. Idem proportionaliter applicandum est materiae obedientiae.

32 Differentia tamē quaedam materialis est inter iustitiam, & obedientiam, difficilius enim praesumi potest superiorem esse contentum ut egrediar domum non petita facultate, quam praesumi possit dominum esse contentum, ut utar pallio sine explicito consensu ipsius. Superior enim exigit cultum, quo subditus se illi subijciat petendo licentiam; & quia dare ansam istis praesumptionibus euertit regularem disciplinam, & perfectionem obedientiae, quam praesumitur

mitur

mitur superior velle exactè custodiri, non potest præsumi, illū esse contentum vt subditi hæc faciant facultate non petita. Hæ verò rationes non valent in domino. Ad transferendum tamen dominium, ne formalis quidem voluntas sufficit, nisi intimata. Non enim expedit, vt dominus priuetur iure & dominio nisi dederit signa exteriora, quibus constet, eum voluisse se tali iure priuare, & illud in alium transferre. Ius enim debet esse aliquid sensibile exterius; vt hoc modo possit iudex creatus de illo sententiam ferre; atque adeo est commune axioma Iuristarum: dominia non debere esse in incerto: propter quā incertitudinem vitandam tanquam reip. noxiam,

C 2 indu-

52 *Liber Quartus*
inductæ sunt præscriptiones,
per quas dominus legitimus
priuatur suo dominio etiam si-
ne sua culpa.

C A P V T I V.

*De obligatione requisita ad exer-
citiu Iustitiæ commutatiuæ:
ubi quomodo, sit actus iustitiæ
anticipata solutio; non verò ite-
rata.*

33 **I**ustitiæ commutatiuæ
non supponit obliga-
tionem ità rigorosam, vt si ab-
stineam ab actione peccē. Non
satis id probatur, quia debitor,
si anticipet solutionem, exercet
actum iustitiæ, & tamen si tunc
non soluat, non peccat. Nā re-
sponsio in prōptu est; verè enim
tene-

tenetur tunc soluere quamuis non determinatè, sed disiuncti- uè hoc est, vel tunc, vel post, dummodo intra tale tempus, ex. gr. intra mensem. Si enim debitor non teneretur ad soluendum sub hac disiunctione, posset creditor solutionem anticipatam recusare; sicut is, cui debetur canis, potest recusare equum meliorem cane, & maioris valoris. At non potest creditor recusare anticipatam solutionem, quia in obligatione disiunctiua electio est debitoris; qui tamen, postquam debito satisfecit per vnã partem disiuncti, non potest illam repetere, & velle satisfacere per aliam: & ideo debitor qui anticipatè soluit, nõ potest postea repetere, & velle soluere

54   *Liber Quartus*
in fine temporis constituti. Ad
actum Iustitiæ requiritur obli-
gatio perseverans, præscinden-
do ab humana ignorantia; vn-
de qui semel soluit debitum, nõ
potest ex motiuo Iustitiæ solue-
re per secundam solutionem;
aliòquin is, qui semel debuit o-
bolum alteri, posset ex motiuo
iustitiæ dare illi totum aurum
mundi, iterum & iterũ soluen-
do idem debitum. Ratio verò
à priori est, quia non potest fie-
ri ex motiuo Iustitiæ, vel alte-
rius virtutis illa actio, quæ nul-
lo modo promouet illius virtu-
tis finem: secunda verò solutio
non promouet æqualitatem,
quæ finis est iustitiæ. Ex hac
ratione à priori infertur, quod
supposita humana ignorantia,
potest quis ex motiuo Iustitiæ
satis-

satisfacere per secundam solutionem debiti in casu, in quo dubitet an satisfecerit per primam solutionem. Iustitiæ enim finis est solutio perfecta, adeoque certa. Ex eadē ratione potest quis soluere ex motiuo Iustitiæ in circūstantijs, in quibus nō tenetur, ex eò quod soluere non possit sine magno incōmodo.

34 Vltorius etiam infertur posse aliquem ex motiuo Iustitiæ soluere pecuniam pro abscissione brachij iniuste à se facta: licet enim non teneatur ad restituendum brachium, quia nō potest, nec ad dandam pecuniam, propter rationes inferiùs explicandas; tamen quia maior est inæqualitas si læsus nihil accipiat, quam si accipiat pecuniam; potest aliquis ex affe-

Actu Iustitiæ, hoc est minuendi inæqualitatem, dare pecuniam quâuis enim pecunia nō habeat proportionem partis aliquotæ cum brachio, tamen magis distat à bono statu, in quo erat is qui caret brachio, & non accepit pecuniam, quam qui caret brachio, & accepit pecuniam. Sicut ex.g. si abstulisssem superficiem (finge hunc casum, non tanquam possibilem, sed tanquam aptum ad explicandum) carentem lineis, & non possem reddere nisi lineã, possem hanc reddere ex motiuo Iustitiæ, quia magis distat à nihilo qui caret linea, & superficie, quam qui habet lineam, quamuis carentem omni proportione cum superficie.

35 Ex eadē ratione à prio-

ri

ri infertur disparitas inter Iustitiam, aliasque virtutes; licet enim possit quis, postquam fecit id, ad quod obligatur ex temperantia, facere aliquid plus ex motiuo temperantiæ, quod idē valet de obedientia, alijsque virtutibus; tamen postquam satisfecit debito Iustitiæ, non potest facere aliquid plus. Ratio est, quia etiam post quā satisfecit debito temperantiæ, si relinquat aliquid cibi promouet finem temperantiæ. Sed postquam satisfecit debito Iustitiæ, & posuit perfectam æqualitatē, si ponat aliquid plus, non promouet æqualitatem, quæ est finis Iustitiæ; ergo, &c. Hinc verò retorquetur argumentum, quod aduersarij faciūt, vt in dicauimus, ex paritate aliarum

virtutum; quia sicut qui perfecte assecutus est finem temperantiae in moderatione cibi, non potest ex motiuo temperantiae adhuc plus cibi relinquere, sic in casu nostro,

36 Confessio tamen Sacramentalis iterata eiusdem peccati est licita, & utilis, quamuis peccatum illud fuerit remissum in prima confessione. Cum enim virtus poenitentiae sit instituta ut homo per humiliationem erga Deum semel offensum recipiat utilitatem ab ipsis peccatis, & arctiori vinculo amicitiae uniaturo Deo per gratiam ex natura sua deletivam peccatorum, patet, iteratam confessionem non esse inutilem ad finem huius virtutis, sicut iterata solutio est om-

nino

ninò frustratoria in ordine ad finem iustitiæ. Neque in iterata confessione falsificatur forma Sacramenti, cum Sacerdos absoluit à peccatis, quorum vincula iam sunt soluta per primâ confessionē: sic enim ille, qui iâ condonauit iniuriam, nō mentitur si iterum, & tertio dicat *condono*; quia iterum se obligat ad non exigendum aliquid, quod cum aliquando potuerit exigere, non exegit. Cuius ratio à priori est, quia *condonare*, *remittere*, & *absolvere*, significât obligationem non vtendi aliquo titulo, qui non habuit suū effectum. Cum ergo Deus per secundam absolutionem se liberaliter obliget ad non vtendum titulo puniendi, qui non habuit suum effectum, verè se-

cundò cōdonat, remittitq. pec-
 cata, & ab ijs absoluit. At per
 primam solutionem titulus iu-
 stitiæ iam habuit suum effectū,
 & est adimpletus; ergo secunda
 solutio nō est actus iustitiæ. Di-
 cere enim *absoluo, condono, &c.*
 supponunt quidem pro sui ve-
 ritate obligationem præceden-
 tem; item supponunt huic o-
 bligationi non fuisse satisfactū
 per illam actionem physicam,
 ad quam debitor obligabatur.
 Nam idem est dicere *condono,*
 ac dicere: *sum contentus, vt tu*
non facias id, ad quod faciendum
fuiſti obligatus erga me. Id verò
 esset falsum si debitor iam fecis-
 set totum id, ad quod obliga-
 batur. Non tamen hæc verba,
absoluo condono, &c. significant:
sum contentus vt non facias id, ad
quod

quod actu erga me obligaris, ut patet ex usu reiterabili istorum nominum in commercio humano, ex quo usu constat vocabulorum significatio: Sed significant; sum contentus, ut non facias id, ad quod faciendum erga me obligaberis, & quod non fecisti, præscindendo ab hoc, quod antea habuerim hanc eandem voluntatem deletivam tuæ obligationis, vel non habuerim. Quod autem ea verba significant, debitorem non præstitisse id, ad quod re ipsa tenebatur: constat pariter ex usu loquendi: nemo enim dicit: condono tibi illud debitum, quod mihi solvisti.

CAPVT V.

*De Aequalitate, quam intendit
Iustitia commutatiua, vel Di-
tributiua vel à principio, vel
postea: ubi multa de regimine
humano. Et an hæ iustitia
sint in Deo; & de earum discrimi-
mine.*

37 **I**ustitia commutatiua
nō solum intendit æ-
qualitatem cum debito quate-
nus tribuit unicuique, quod
suum est, sed etiam per suas le-
ges à principio inter res ratio-
nales diuersæ speciei posuit æ-
qualitatem non arithmetica,
sed geometricam bonorū. Na-
tura enim unicuique speciei
addixit bona convenientia se-

cun-

cundum mensuram suæ perfectionis entitatiuæ: in quo sensu docet S. Dionysius & S. Thom. Deum in productione cuiuscunque creature exercuisse iustitiã. Iustitia cõmutatiua humana, de qua sola locutus est Aristoteles, intendit æqualitatem arithmeticam inter homines, non quidem perseueraturam, & quò ad effectum, sed quò ad leges. Constituit enim quasdam leges, ratione quarum præscindendo à casibus fortuitis, & à voluntaria dispositione hominum, non sit ditior, & foelicior vnus, quàm alius.

38 Creauit enim Deus omnes animas omninò similes, cum æqualibus potentijs, ac tales, vt singulæ possint sortiri corpora meliora, vel deteriora pro-

uarijs

varijs casibus fortuitis, hoc est pro varia dispositione seminis, nec non constellationibus Cœli, & pro varijs actionibus, quas exercuerunt parentes. Quò ad possessionem tamen bonorum noluit ponere quandam constantem, & inuariabilem equalitatem; quia illa esset maximè noxia reipublicæ, cum in eo casu nemini prodesset frugalitas, vel industria, & sic omnes torperent, ac viuerent sine parsimonia, adeòque in maxima paupertate. Illam ergo solùm equalitatem voluit, quæ utilis esset reipublicæ. Nimirum ut nemo, ex aliena violentia, vel caliditate, aut ex propria ignorantia, vel ex passione aliqua momentanea in paciscendo redigeretur ad inopiã. At voluit

vt posset dari inæqualitas ex casibus fortuitis, ex industria, ex virtute, aut vitio, ex aliena liberalitate, vel ex propria fœcordia, ac prodigentia sua bona dilapidantium. Et quidem quod posset dari inæqualitas ex fortuna, fuit necessarium propter multa, sed præcipuè vt homines venerarentur Deum, à quo nominatim putant pendere omnes casus fortuitos. Quòd posset dari inæqualitas per alienam liberalitatem, fuit vtile ad nectendos mutuò animos per beneficia. Quòd posset dari ex propria fœcordia, vel industria, fuit vtile ad acuedam diligentiam, & fouendam parsimoniam in consumptione bonorum. Item ex virtutis præmio vel vitij supplicio ad illecebram

bram primæ, & ad terrorem
secundi.

39 Datur inter homines,
& Angelos aliqua iustitia com-
mutatiua, non æquè tamen
stricta, ac perfecta, sicut illa,
quæ inuenitur inter homines;
quandoquidem iustitia inter
homines, & Angelos supponit
naturalem inæqualitatem ante
omnem casum fortuitum, &
arbitrarium. Ita si homo infam-
maret Angelum, vel Angelus
hominem, facerent contra ri-
gorosam obligationem iustitiæ,
& tenerentur ad restitutionem,
quod est proprium iustitiæ cõ-
mutatiuæ. Non tamen potest
inter nos, & Angelos fieri cõ-
mutatio diuitiarum; cum An-
geli non possint habere bona,
quæ commutent. Si enim cõ-
muni-

municarent scientiam, cū eandem sibi retinerent, nulla ibi propria commutatio interueniret: præterquamquod probabilius videtur, quod in pura natura, ad prouidentiam Dei, & rectam hominum gubernationem spectaret facere, ne Angeli immiscerent se rebus humanis, propter maxima, quæ alioquin sequerentur inconuenientia; sed solum curam adhiberent circa vniuersales Coeli, & elementorum motus.

40 Iustitia commutatiua, secundum Aristotelem, quem sequuntur omnes, in hoc differt à distributiua, quòd exigit æqualitatem arithmeticam, cū distributiua requirat geometricam. Explicat hanc differentiã Aristoteles per hoc, quia iustitia

tia

tia commutativa intendit æqualitatem inter duos tantum terminos, hoc est inter datum, & acceptum, distributiva verò exigit æqualitatem inter quatuor terminos, requirens, vt sicut se habet meritum ad meritum, ita præmium se habeat ad præmium. Verumtamen ad iustitiam distributivam non sufficit æqualitas geometrica; quæ enim diceret, servari leges ipsius in aliqua repub. ditissima, in qua paruum quid esset assignatum distribuendum inter ciues quamvis exactissimè secundum æqualitatem geometricam? Profectò cõquererentur omnes, virtutem ibi non benè compensari.

41 Duo ergo requiruntur ad iustitiam distributivam. Primum

mum

æ.
um
m,
rò
ua-
e si-
eri-
ad
iu-
Caf-
qu
s ip-
na,
affi-
nter
e se-
me-
ren-
on-
ntu
.Pri
m

mum est vt magistratus ritè di-
stribuant inter merentes om-
nia præmia ad id assignata à re-
publica : Secundum, vt respu-
blica ad id assignet tantam ho-
norum suorum partem, quan-
tam assignari expedit ad foeli-
citatem communem, ratione
habita diuitiarum reipub. & a-
liorum sumptuum necessario-
rum. Neq. enim omnes respub.
debent assignare aliquid æqua-
le arithmeticè ; seu sint paupe-
res, seu diuites. Imò neque in
tali assignatione seruanda est
æqualitas geometrica ; ità vt
quælibet debeat assignare e. g.
quartam partem suorum bono-
rum ; cum possit contingere, vt
vni reipub. aliæ tres partes abū-
dè sufficiant pro cæteris neces-
sarijs impendijs, alteri verò nō
suf-

sufficiant. Non potest ergo alia regula vniuersim dari, nisi hæc, vt tantum assignetur, quantum assignare expedit ad publicam foelicitatem.

42 In hoc tamen ipso inueniri potest proportio aliqua geometrica, quòd scilicet ita reditus publici distribuatur in varios vsus, vt quam proportionem utilitatis, aut necessitatis habet vnus vsus præ alio in ordine ad foelicitatem publicam, eandem proportionem habeat cura illius vsus præ alijs: item vt supposita hac proportione quantum vnus ex istis vsibus requirit redituum præ alijs, tanto plus redituum illi vsui designetur. Ex quo fit dari aliquam veluti iustitiam distributiuam antecedentem, à qua mensure-

tur

tur quam portionem reddituum
debeat sortiri ipsum ærarium,
iustitiæ distributiæ in remunera-
tione meritorum, & collatio-
ne præmiorum.

43 Licet verò pars hæc re-
dituum debeat regulariter di-
stribui secundum proportionē
geometricam, non tamen de-
bet ista proportio seruari in
quolibet casu; posset enim con-
tingere vt aliqua respub. paruum
quid assignare posset in remu-
nerationem meritorum; in ea-
que esset vnus, vel pauci, qui
itā excederent meritis alios om-
nes, vt si in distributione seruā-
da esset omnimoda proportio
geometrica, illi pauci ferè ab-
sorberent totam illam pecuniā,
itā vt, vix quidquā in alios di-
stribuendum superesset; ne er-

go-

go tunc tota illa pecunia diuideretur in paucos, lex publicæ foelicitatis exigeret, vt in tali distributione non seruaretur rigorosè æqualitas geometrica nisi in eo sensu, quem supra exposuimus circa publicorum reddituum designationem.

44 Ad Iustitiam distributionem spectat non solum distributio diuitiarum, sed etiam honorum, qui sunt præmia magis propria virtutis. Huius boni ærarium in republica est in exhaustum. In ijs distribuendis seruanda est hæc regula, vt conferantur vsque ad eum terminum qui non nimis extollat ciues à principem, vbi regimen est monarchicum, neq. altiùs prætergrediantur alios conciuēs
vbi

vbi est regimen multorum .
Ideò in honoribus Iustitia di-
stributiua non exigit æquali-
tatem geometricam perfectā
in omni casu . Potest enim cō-
tingere , vt si aliquando hæc
seruetur , magis aliquis extol-
latur , quàm expediat publicæ
foelicitati , quæ suprema lex est .
In poenis ferendis non est eadē
ratio exigens æqualitatē geo-
metricam , sicut in præmijs .
Licet enim præmium , quod re-
penditur vni , præsertim in pe-
cunia , imminuat facultatem
rependendi præmium alteri ,
poena tamen , quam vnus luit ,
non minuit facultatem alterū
puniendi . Et hæc est ratio qua-
re abundant magis poenæ , quā
præmia in repub . Rursus non
possunt poenæ augeri magis , &

D ma-

magis in infinitum, ità vt delicto duplò maiori poena duplò maior imponatur: quomodo enim inuenies poenam duplò maiorem poena mortis?

45 Iustitia distributiua debet sæpe in retribuēdis premijs seruare proportionem geometricam propter paupertatem reipub. retribuētis. Cum enim hæc non habeat tantum pecuniæ, ac diuitiarum, vt possit omnibus dare quantum merentur, & ex alia parte iniquū esset seligere aliquos paucos, quos plene remuneraretur, relinquendo coeteros sinè vlla remuneratioue, distribuere debet præmia secundùm proportionem geometricam, ità vt sicut se habet meritum ad meritum,

ritum, ita primum se habeat ad primum. Porro æqualitas geometrica propter hanc eadem rationem, propter quam servatur in iustitia distributiva, servanda est aliquando in commutativa. Cum enim contingit debitorem non posse reddere unicuique quantum debet, nec inter creditores datur potior titulus, tenetur debitor distribuere sua bona secundum æqualitatem geometricam.

46 Non datur in Deo Iustitia distributiva rigorosa: hoc est eiusdem rationis cum nostras: non quidem ex eo, quod non respiciat æqualitatem geometricam, sed ex alio capite

47 Fatemur quidem non respici à Deo proportionem geometricam primò, & per se,

in distributione præmiorum
spectantium ad substantiam
beatitudinis. Æque enim Deus
remuneraretur Michaelē ex. g.
si ipse solus meruisset beatitu-
dinem, ac eum remuneratur
de facto. Cum enim Deus ha-
beat ærarium inexhaustum
tum præmiorum tum poena-
rum, non habuit necesse assi-
gnare aliquam certam portio-
nem bonorum distribuendam
inter merentes secundum pro-
portionem geometricam sicut
necesse habet humana resp;
nec proinde est verisimile
(quod putāt aliqui eruditi re-
centiores) id eum fecisse. Ex
hoc enim in rep. humana se-
quitur id absurdi, vt meritum,
& bonum vnus sit per accidēs
damnum alterius: ex quo na-
sci-

scitur motium inuidiæ, & desiderij ne alij virtutem amplectantur, idquè valde nocet publicæ foelicitati: sed propter suâ inopiã, & impotentiã non potest id impediri à rep. humana. At in Deo, qui nõ habet hanc necessitatẽ, inuerisimilis videtur ea præmiorum assignatio, quæ efficiat vt merita vnus iusti reddant minus felicem aliũ iustum, ac proinde quod aliquis dum desiderat Deum intensissimè amari, & honorari ab omnibus, desideret id ex quo sequatur vt ipse habeat minorem amicitiam cū Deo, minoremquè visionẽ, & amorẽ eiusdem in tota æternitate.

48 Neque pariter verisimile est, quod aliqui indicarũt, scilicet, Deum exercere in præ-

D. 3. mijs.

mijs proportionem geometri-
cam per ordinem, ad gratiam,
& gloriam, quam habet Chri-
stus. Tum quia in sententia
communi non ponente decre-
tū Incarnationis nisi post pec-
catum Adæ, vtique debuerūt
Angeli, & Adam per actus bo-
nos exercitos ante peccatum
habere gratiam habitualē, quæ
esset radix determinata tanta
gloriæ, & visionis beatificæ in-
dependentem à proportione
cum gloria Christi vtpote nõ-
dum decreti: Tum quia val-
de verisimilis est sententia S.
Thomæ, quam retulimus in
materia de augmento charita-
tis, scilicet gratiam, & gloriam
Christi esse impropportionabili-
ter maiorem nostra, ac proin-
de non posse esse mensuram

geo.

geometricam nostræ, quippe-
quæ mensura debet habere
proportionem cum mensura-
to. Denique videmur cōgruē-
tius philosophari de rebus su-
pernaturalibus, si dicamus, me-
ritum cōdignum respectu gra-
tiæ, & gratiam respectu gloriæ
habere exigentiam determina-
tam ex natura sua & non pen-
dentem ex arbitraria lege Dei.
Ad hoc enim ipsum dantur do-
na supernaturalia intrinseca
permanentia, & per modum
habitus, vt creaturæ rationales
obtineant perfectiori modo o-
perationes supernaturales, hoc
est ex perfectione, & iure in-
trinseco, & non per extrinse-
cam eleuationem.

49. Quamuis ergo verum
sit Deum non seruare propor-

D. 4. tio.

tionem geometricam primo & per se in distributione premium nisi forte accidentalium, v. g. honoris, cuius bonitas consistit formaliter in ipsa excellentia, adeoque in comparatione; tamen non ex hoc capite ut diximus negatur Deo iustitia distributiva similis nostrae quoad motium: Si quidem nostra quidem habet pro motiuo hanc æqualitatem geometricam, sed potius eam adhibet ex quadam necessitate, & ab ea in multis recedit ut vidimus. Et Deus ipse in aliquibus præmijs seruare illam potest.

50. Sed hæc iustitia distributiva similis nostræ circa finem negatur à nobis in Deo, ex alio capite, quod statim exponemus.

Du-

51 Duplex est enim Iustitia distributiua: altera, quæ exercetur erga personas adæquatè distinctas ab ipso remuneratore, vt cum respub. retribuit militibus exteris aliqua præmia supra stipēdium conuentum; & hæc Iustitia habet pro fine, non quidem promouere virtutem, & felicitatem eorum, quibus distribuitur, sed reipublicę distribuentis, ad eodēque repugnat Deo, cuius foelicitas augeri nequit. Altera est Iustitia distributiua, quam respub. exercet erga suos proprios ciues, ex quibus ipsa componitur; de qua solum disputat. S. Thomas 2. 2. quæst. 61. art. 1. in corp. & hæc distribuit bona vt communia, non tam per modum remunerationis, quam

diuisionis, siue adæquent me-
rita absoluta, siue non, hanc e-
nim adæquationem remune-
ratores humani neque consi-
derant neque cognoscunt, vt
pote qui non possunt retribuere
aliquid æquale virtuti, sicut
vidit Aristoteles, & cæteri Phi-
losophi etiam ethnici; neque
sciunt quantum nam sit illud
præmium, quod virtuti debeat-
ur. Finis ergo huiusmodi iu-
stitiæ distributiue est, in execu-
tione quidē, facere id, ad quod
magistratus tenentur ex iusti-
tia cōmutatiua cum tota rep-
vel cum primis fundatoribus
vt dictū est; eiusdem verò iusti-
tiæ finis in prima constitutione
legum ad illam pertinentium
est, vt tanta boua distribuatur
virtuti, & meritis non quan-
tūm

tum ipsis debetur, sed quantum expedit ad conseruationem reip; & hæc etiam iustitia distributiua Deo repugnat, vt potè qui est remunerator adæquatè distinctus à nobis, & non dat nobis præmia communia, sed quæ nullo pacto sunt nostra, respiciens in distributione præmiorum solùm magnitudinē absolutam meritorum, non verò comparatiuam, neque per hanc distributionem alium finem intendens nisi vt quisq; alliciatur ad virtutem, & tantum habeat foelicitatis, quantum eius meritis debetur. Quā proportionē solus Deus videt, solusque per suam potentiam in retribuendo seruare potest.

CAP. V. T. VI.

De præcipuo actu iustitiæ commutatiuæ, hoc est de commutatione, & de præcipuo instrumento commutationis, hoc est de pecunia ubi latè de materia valore, & utilitate pecunie, de humano commercio: & de malitia Auaritiæ.

52 **P**RÆCIPUUS ACTUS, circa quem versatur Iustitia commutatiua est commutatio. Hęc vt notat Aristoteles, ortū habuit ex eo, quod vnusquisque aliquibus bonis abundat, alijs indiget; ideòque per commutationem dat superflua, & minus utilia sibi, accipit utiliora, & magis necessaria.

cessaria. Ità pistori superfluūt panes, defunt calcei; futori superfluunt calcei, defunt panes; commutant ergò panes cum calceis. Sed ista immediata commutatio erat incommoda, dùm quod superabundabat erat tale, vt simul excederet pretio, id, quod deerat, simul per diuisionem amitteret, vel saltē minueret suam æstimabilitatē.

Quomodo enim qui haberet gemmam pretiosissimam, cōmutaret illam cum calceis? si dando totam gemmam, commutatio non foret æqualis; si partem, eò ipsò gemma per diuisionem minuet valorem. Ideò fuit inducta pecunia, tanquam mensura communis cōmutationum; & tanquam fideiussor propter indigentiam, vt
ait

ait Aristoteles: reddit enim homines securos ab indigentia, cum possint pecunia comparare omnia, quibus indigent.

53 Pecunia, præter prædictam divisibilitatem in ^{partes} particulas, ante & post divisionem, debet etiam habere quasdam alias condiciones. Ac primo debet esse ex materia reperibili apud omnes nationes inter quas intercedit commune commercium, alioquin nationes illa materia carentes carerent pecunia, & commercij facilitate, ac commodis. Debet secundo esse ex materia difficilè corruptibili, alioquin repente quis per corruptionem suæ pecuniæ ex ditissimus evaderet pauperrimus, quod periculum valde minueret pecuniæ æstimabilitatem. Debet tertio esse difficilè esse transferibilis, cum vni

ex:

ex præcipuis pecuniæ cōmodi-
tatibus in hac facili transferibi-
litate cōsistat. Quantū enim in-
cōmodi esset si iter faciens de-
beret secū ferre necessaria ad vi-
tā? & tamen ea omnia in parua
pecunię summa defert. Debet
quarto eius materia neque esse
rarissima, neq. frequentissima;
si enim esset rarissima, nō sup-
peteret omnibus gētibus, si fre-
quentissima, esset vilis, adeoq;
ad permutationem rei magni
valoris requireretur in magna
copia, quod redderet illam dif-
ficilè transferibilem. Debet vl-
timò habere aliquam æstima-
bilitatem intrinsecam præscin-
dendo à lege, & arbitrio: tum
quia non possent alioquin in
hac materia conuenire omnes
nationes subditæ Principibus
diuer-

diuersis; tum quia totam suam
æstimabilitatem haberet à se-
gno Principis; adeòque Prin-
ceps haberet diuitias syncathe-
gorematicè infinitas. Eatenu-
enim Princeps habet diuitias
pecuniamque finitam, quate-
nus aurum & argentem qui
sunt materia pecuniæ sūt qui-
rarū, ità vt non possit Princeps
habere tantum auri, quantum
vult. Sed si materia monetæ
esset nullius pretij posset ha-
bere materiæ quantum vellet
et, eamque signare. Ergo posset
habere tantum pecuniæ, quan-
tum vellet in infinitum. Ne-
solum haberet diuitias infini-
tas, sed posset imponere, sub-
tis vectigalia syncathegorema-
tice infinitas. Signando enim
nouam monetam, posset red-
dere

dere minus raram adeoque
minus pretiosam pecuniâ sub-
ditorū, ac proinde subditi pau-
perascerent, Princeps ditescer-
ret quantum vellet; Non expe-
dit autem reipub. tanta princi-
pis potestas minuendi per si-
gnationem nouæ monetæ di-
uitias subditorum habentium
suas facultates in pecunijs .

54. Hæ conditiones in
nulla alia re magis concurrūt,
quam in metallis, ac præcipuè
in auro, argento, & ære; Ideò-
que gētes ferè omnes cōsenserūt
in ijs statuēdis pro materia
pecuniæ. Fuit verò utile vt que-
dam huius materiæ particulæ
signarētur signo publico, quod
esset testimonium & puritatis
metalli, & ponderis, vt ità libe-
rarentur homines à molestia
pon-

ponderandi, & examinandi puritatem metalli. Fuit etiam uti-
 le ut sæuissimè punirentur qui
 simularent huiusmodi signū
 cum talis simulatio & habeat
 illicium magnæ utilitatis, ac
 facilitatis, & vergat in maxi-
 mum commercij, ac publica
 fidei, & securitatis damnum.

55 Regula enim iustæ
 legis punitivæ est ut poena ha-
 beat proportionem non tam
 cum malo quod attulit culpa
 quam cū malo, quod oriretur
 nisi homines arcerentur per
 morem tantæ poenæ à tali cul-
 pa. Ideo in aliquo casu, & in
 quibusdam Rebus publicis po-
 leges iustas, & laudabiles puni-
 tur grauius magnum furtum sit
 quam graue vulnus; licèt enim
 hoc secundum sit perniciosius

non.

non tamen habet nec tantum
facilitatis, nec tantum illicij,
ac proinde non requirit tantum
terroris hæc inuitamenta com-
pensantis ne crebro commit-
tatur.

56 Ex prædicta doctrina
desumitur etiam ratio cur in
quibusdam delictis magnum
illicium minuit poenam, vt in
ijs, quæ fiunt ex ira, vel ex amo-
re; in alijs auget vt diximus de
furto, & adulteratione monete.
Disparitas est, quoniam illiciū
proueniens ex ijs, quæ sunt bo-
na in genere medij, cuiusmodi
est pecunia, & similia, non ita
excæcat mentem, vt commi-
natio magnæ poenæ futuræ non
sit plenè utilis ad retrahendū.
At verò illicium magnæ volup-
tatis præsentis & promissæ ab
ijs

ijs

ijs bonis quæ placent in ratio-
ne finis, ita perturbat cognitio-
nem, & minuit libertatem, ut
comminatio maximæ poenæ
sed futuræ, & incertæ, non mul-
tum prodesset ad cohibendum.
Pœna verò cum sit per se ma-
la, quanrò grauior, tantò dete-
rior est nisi crescat utilitas ei-
us quam habet comminatio
ad repellendum à delicto. Ideo
eiusmodi criminibus moderata
solum poena constitui de-
bet.

57 Solius monetæ proprii
vsus est commutatio, ut sapien-
ter aduertit Aristoteles, ideoque
diuitiæ non consistunt formaliter,
& vltimò in moneta. Mutata
enim estimatione moneta
locuples nummis euadere
pauperrimus, & pateretur p-

nu-

nuriam alimenti, vt de Mida
est in fabulis. Licet verò soli
fines, non verò media expeti
soleant in infinitū, tamen pe-
cuniæ, quamuis sint pura me-
dia, expetuntur in infinitum,
quia nunquam tot habentur,
quot sufficiant ad finem ad
quem sunt media, qui finis tã-
dem hic est, vt alij faciãt quod
nos volumus.

58 Ad hoc vt moneta in
emptionibus, & venditionibus
iustè permuteur, debet esse
æqualis valoris, ac res, cum
qua permutatur. Prima regula
talis valoris non est consuetu-
do vel æstimatio humana, cum
hæ debeãt habere aliquod fun-
damentum præcedens ad hoc
vt sint rationabiles. Neque
potest esse bona regula, quòd
tanti

tanti æstimetur tota moneta,
 quæ est in mundo, vel regno,
 quanti omnia bona vendibi-
 lia quæ sunt in mundo, vel re-
 gno. Quis enim pecuniam
 quæ est Romæ & in agro ro-
 mano, æstimet tãti quanti om-
 nia prædia, ædificia, Jurisdictio-
 nes, fructus, superllectiles, &
 cetera bona, quæ sunt in Vrbe
 vel agro romano? Neque
 est regula esse illa æstimabi-
 litas intrinseca, quam habet me-
 tallum præscindendo à num-
 mate, & quam habuit ante
 institutionem monetæ: Cum
 enim videamus, quod si aurum
 & argentum cudatur, moneta
 imminuit suum valorem ex
 abundantia, & tamen remaneat
 eadem æstimabilitas intrin-
 seca metallorum, dicendum e-

valorem monetæ diuersum esse à metalli intrinseca æstimatione.

59 Probabilius ergo censemus, tanti æstimandam esse pecuniam, in mundo, vel Regno, quanti omnes merces totius mundi, vel regni. Nominè porrò merciū intelligimus bona mobilia, quæ homines ratione superfluitatis habent parata ad vendendum; tanti ergo valet tota pecunia, quanti hæc omnia bona, tanti medietas pecuniæ, quanti medietas horū bonorum, & sic proportionaliter procedendo. Ratio verò est, primò quia non potest poni alia mensura.

60 Nam præter alios modos dicendi supra reiectos, si dicas mensuram esse omnia bona

bona non qualiacumque sed parata ad vendendum absolute etiam comprehensis immobilibus & laboribus operariorum & similibus, contra est manifesta experientia, quæ ostendit hæc bona multò pluris æstimari, quam pecuniã realiter existentem in qualibet regione.

Si verò dicas mensuram esse aliquod additamentum factum à lege valori intrinseco metallorum, cōtra est; tum quia hoc ipsum refellitur ex ratione supra adducta, cur solus valor intrinsecus metallorum nō sit mensura valoris monetæ: Tum quia non poterit assignari cum aliquo fundamento quanta nō fuerit additio valoris facta per leges, æstimabilitati intrinsecæ monetarum; neque appareat quo-

quomodo omnes respublicæ sine cōmuni cōsultatione, & cō-
uentione cōcurrerint ab initio
in additionem æqualē; Et tamē
valor monetæ apud omnes
resp; inter quas est comerciū,
est idem, aut ferè idem præcisa
inæqualitate proueniēte ex inē-
qualitate raritatis. Nostra ergo
regula valoris intrinseci monetę
videtur omniū probabilissima.

61 Accedit alia ratio, ni-
mirum quia cōmutationes pri-
mò & per se non sunt institutæ
nisi in bonis mobilibus, quę vni
abundant, alteri desunt; demū
quia qui abūdant mercibus
vendibilibus volunt illas con-
mutare cū pecunia, & qui abū-
dant pecunia volunt emere
merces: adeòque pecunia, &
merces vendibiles debent esse

E æqua-

æqualis, vel penè æ qualis valoris. Hinc est vt cum merces abundāt, & pecunia deficit, crescat valor pecuniæ, decrescat valor mercium; cum contra abundat pecunia, defunt merces, crescat valor mercium, decrescat valor pecuniæ, & pauca merces cominutentur cum magna pecunia.

62 At verò bona stabilia numquam venduntur tanquam superflua possessori, sed tantum venduntur propter maiorem necessitatem quam ipse habet de aliquibus mercibus. Et ideo sola superabundantia mercium est prima mensura valoris in moneta.

63 Statuta porrò prima mensura valoris pecuniæ in ordine ad merces, facilè est sta-

tuc-

tuere valorem in ordine ad bona stabilia, & alia. Hæc enim omnia comparabilia sunt cum mercibus. E. g. tantum prædiū vel tantus, aut talis labor potest habere tantam æstimabilitatem, quantam habet tantū frumentum. Ergo eo ipso habebit tantam æstimabilitatem, quantā habet pecunia respondens illi frumento, quæ censi proinde debet pretium æquale illi prædio, aut labori, &c.

64. Valor pecunię duplex est, intrinsecus & extrinsecus. Intrinsecus consistit in hoc, quod nūmus aureus e. g. cōtineat aurū tāte perfectionis, & tanti pōderis; extrinsecus in hoc, quod nūmus aureus cōmutetur cū tredecim, vel cum quindecim argenteis. Et quia mensura in

quibuscunque rebus est quid
minimum, vt sapienter docet
Aristoteles; inter pecunias ve
rò vsuales minima in magni
commercijs est argentea, ide
moneta aurea mensuratur p
argenteam, & cum nummu
aureus valet pluribus argēteis
quam antea, dicitur aurum
creuisse in valore. Valor extrin
secus monetæ habet pro sua
mensura fundamentali mon
tas ipsas consideratas non in
ratione monetæ, sed mercis
quidem pro mensura æquali
qualitate arithmetica; id
nim reiecimus; supra sed æqu
litate geometrica; ideò enim
aurum e.g. valet decuplò plus
quam argentum, quia est de
cuplò æstimabilius argento
ratione mercis propter suam
pul-

pulchritudinem, & raritatem.

65 Si crescat valor extrinsecus monetæ, nō tenetur mutuarius reddere monetam eiusdem speciei æqualem acceptæ, sed tantundem ex alia specie, quantum ipsi monetæ mutuatæ correspondebat tempore mutui, dummodò mutuum sit factum tanquam de moneta, non tanquam de merce. Si e.g. Titius, det mutuos Sempronio centum nummos aureos, cum aurei valent tredecim argenteis, ac tempore mutui reddendi aureus valeat quindecim argenteis, non debet Sempronius restituere centum aureos, sed tantum pecuniæ, vel aureæ, vel argentæ, quantum æquivalerat tempore mutui, centum aureis. Cum enim contractus

E 3

pos

possit fieri utroque pacto, ut
scilicet debeat restitui tantun-
dem monetæ secundum valo-
rem intrinsecum, vel tantundem
secundum extrinsecum; constat
à posteriori cōtractus fieri hoc
secundò modo, cum in scriptu-
ris non soleat explicari an mu-
tuum factum sit in moneta
aurea, vel argentea; quod de-
beret explicari, si mutuans ve-
let obligare mutuatarium ad
reddendum tantundem aurum
vel argenti secundum valorem
intrinsecum. Quod confirma-
tur; quia cum moneta argen-
tea, ut potè minima, sit mensu-
ra, tantum mutuans dedisse
censendus est, quantum corre-
spondet tantæ monetæ argen-
teæ, ac proinde tantundem esse
restituendum. Quod dictum
est.

est de mutuo, valet etiam in censibus, & similibus contractibus. Cum verò mutuum datur aurum in ratione mercis, non in ratione monetæ, tum alia est ratio, vt patet, debet enim mutuatarius reddere tantundem auri in ratione mercis, atque adeò secundùm valorem intrinsecum.

66 Et quidem in dubio potius censetur mutuum factum cum optione disiunctiua. fauorabili mutuataris, quam mutuuantibus. Cum enim mutuū sit essentialiter beneficiū mutuantis in mutuatarium, vt infra constabit nō est absurdum, si contineat aliquam paruum inæqualitatem fauore mutuatarij; sicut esset absurdum oppositum.

E

4

Dam.

67 Damnum, quod infer-
tur ab auaritia, prout distin-
guitur ab omnibus alijs vitijs
(auaritia enim potest impellere
ad crimina opposita tum iusti-
tiæ, tum etiam castitati, cæte-
risq. virtutibus, sed de hoc de-
trimento non loquimur in præ-
sentia) toti generi humano, est
priuare illud metallis in ratio-
ne mercis, non in ratione pe-
cuniæ. Ex eo enim, quod auari
abscondant pecuniam suam,
tota hominum vniuersitas ni-
hil aliud patitur, immo potius
lucratur. Pecunia enim quæ re-
manet, vt potè rarior, est præ-
tiosior, atque adeò singuli, qui
possident pecuniam, possident
aliquid pretiosius. Priuat verò
auarus vniuersitatem hominū
auro, & argento in ratione

mer-

mercis, auferens illam voluptatem, quam naturæ beneficio possent homines ex auro, argentoque percipere. Auarus tamen patriæ, & amicis, quibus pecuniam non communicat, damnum infert in ratione pecuniæ. Quod si moneta esset ex huiusmodi materia, cuius æstimatio penderet tantum à lege, vt apud Spartanos, apud quos erat pecunia coriacea, tum auarus nil noceret hominum vniuersitati, sed solum amicis; & Patriæ.

68. Inuentio noui Orbis, in quo reperte sunt tot auri, argenteique fodinæ, nihil opulenta uit genus humanū in ratione monetæ. Imò implicat moraliter loquendo, in ratione monetæ humanum genus vnquam di-

E s tescere

tescere, vel pauperascere; sed
hec diuersitas solum inueniri
potest in vna regione respectu
alterius regionis, & in vno ho-
mine respectu alterius homi-
nis. Similiter nihil ditescere
genus humanum, si per artem
chemicam inueniretur ratio con-
ficiendi aurum; quæ inuentio
esset valde noxia humano co-
mercio, vt potè quæ auferret
auro, & argento pretium rati-
tatis, redderet ista metalla a
pecuniæ formationem inutilia
quæ pecunia vix posset in alia
materia constitui. Ratio verò
cur nunquam genus humanum
ditescat in ratione monetæ, est
quia quantum crescit copia
monetæ, tantum decrescit eius
valor, qui debet esse æqualis
cunctis mercibus superfluis pos-
sessoribus.

seffori, & necessarijs vel utilibus
cuiuspiam alteri, vt explicatum
est. Porrò ex tanta copia auri,
& argenti ab Indicis regionibus
aduecti, non est proportionaliter
imminutum pretium
monetarum ex ea potissimum
ratione, quia maxima auri ar-
gentique pars consumitur
in vasis aureis,
alijsque orna-
mentis au-
ro argentoque
illumina-
tis.

CAPVT VII.

*De actu reparatiuo Iustitiæ violatæ hoc est de restitutione
De multiplici capite unde oritur obligatio restitutionis.*

69 **P**roprietas Iustitiæ commutatiuæ est, vt qui illam violauit, teneatur restituere damna, restituendo in quantum potest. Obligatio restituendi, præscindendo à contractu, prouenit ex duplici capite. Primum ratione rei acceptæ; secundò ratione iniustæ acceptionis. Ratione rei acceptæ tenemur restituere etiam præciso delicto, sed solum in quantum facti sumus ditiores, ita vt si non facti sumus ditiores, ad nihil tenemur.

neq;

neamur. Ratione iniustæ ac-
ceptionis obligamur ex delicto
ad reficienda damna illata,
etiam si non facti simus ditio-
res. Hæc tamen obligatio licet
sit ex delicto, non est propriè
pœnalis, sed ex quodam quasi
contractu consistente in hoc,
quod cum usurpans rem alie-
nam teneatur velle reparare
omnia damna, si habet talem
voluntatem, per illam obliga-
tur, si non habet, Natura, quæ
nō vult, iniusto prodesse suam
iniustitiam, obligat illum ex
quasi contractu, ac si talem
voluntatem haberet.

70 Non tamen quælibet
iniusta acceptio sufficit ad ta-
lem obligationem inducendā.
Si enim iniuria fuerit levis, &
semideliberata, ex defectu ad-

uer-

uertentiæ ad peccatum mortale requisitæ, non tenetur illator iniuriæ ad reparanda damna, nisi ratione rei acceptæ, & in quātū est effectus ditior. Cui enim obligatio Iustitiæ ex natura sua sit grauis, non potest oriri ex cognitione insufficiente ad peccatum mortale, & ad obligationem grauem. Similiter si iniuria sit leuis ex leuitate materiæ, illator iniuriæ non obligatur ad reparanda damna extrinseca grauia secuta, ex iniuria. Vel enim dum inferbat iniuriam, dubitare poterat prudenter ne magnum ex illa damnum emergeret, & tunc materia iniuriæ fuisset grauis, vel non poterat de hoc dubitare, & tunc non tenebatur habere voluntatem obligandi se

in

in ordine ad casum inexcogitabilem, adeoque cessat obligatio ex quasi contractu, quam exposuimus.

71. Licet iniuria fuerit leuis formaliter, eò quòd iniurians putauerit materiam esse leuem, tenetur tamen ad restitutionem totius valoris intrinseci, quem hic, & nunc habebat ea materia, etiam supra suspicionem iniuriantis. Si quis e. g. proijcit in mare veram gemmam alienam, putans inuincibiliter esse fictam, & vitream, tenetur restituere gemmam veram. Ratio est quia voluntate executiua voluit proijcere, quod habebat in manu, quodcunque esset; ergo habes talem voluntatem tenebatur velle obligare se ad restituendū quod.

quodcunq; esset; ergo si fuit gē-
ma vera, quā putauit fictā, te-
netur restituere gēmam verā.

72. Dāna tamen inuincibi-
liter ignorata, & prudenter in-
excogitabilia, non tenetur resti-
cere etiam si iniuria fuerit gra-
uis, cum neq; talia damna vo-
lita sint explicitè, vt potè non
præuisa, neq; implicitè, vt potè
non identificata cum actione,
quam voluit & fecit. Et ratio
priori est, quia nemo tenetur
reparare dāna, quorum nō fuit
causa moralis. Sed damno-
rum, quæ nemo prudens po-
tuit præuidere, & ratione
quorum non potuit Dominus
antecedenter esse inuitus circa
actionem, non fuit causa mo-
ralis illator iniuriæ, ergo &c.
Debent ergo talia damna con-

fidē

siderari vt merè fortuita. Confirmatur etiam, quia obligatio reficiendi damna inexcogitabilia esset intolerabilis, & irrationabilis, & occasio litium infinitarum semper subnascentium.

73 Ex iisdem principijs inferitur, quod ad reparationem damnorum inexcogitabilium, non tenetur quis, ne ratione quidem rei acceptæ, & in quantum est effectus ditior. Et ratio est, quia non fuit causa illorum damnorum: quicumque enim damnum infert alteri, eripit illi, quod possidebat actu, vel potentia: e. g. qui furatur frumentum, eripit id, quod alter possidebat actu; qui vero, comburit segetem, eripit messem, quam alter nō possidebat actu, sed

sed

sed potentia, virtute, & spe: & quia messis in potentia, virtute & spe, non tanti valet, quanti messis in actu, ideo ille combustor non tenetur restituere tantum, quanti messis valisset in actu. sed tantum, quantum aestimabatur spes illa messis. Sed ergo spes nihil aestimatur, nihil debet reddere. Sed spes lucrorum inexcogitabilium nulla est, & nihili aestimatur; ergo qui abstulit lucra inexcogitabilia, non abstulit aliquid pretio aestimabile, ac proinde ad nihil tenetur, si verò esset periculum probabile, ac pretio aestimabile dānorum, tum illator iniuriæ, si attendamus ad solum ius naturæ, & præscindamus à Jure positivo, tenetur restituere tantum, quāti aestimabatur illud.

lud periculū. Quia tamen difficile est iudicare, quāta sit probabilitas, atq; adeo aestimabilitas periculi, aut spei, & quia expedit, vt leges minimū cōmittant arbitrio Iudicis, ius posituum cōstituit, vt si damnū re ipsa sequatur, detur obligatio, ad reparandum totū damnū si, non sequatur, nulla consurgat obligatio, ratione periculi innoxij.

74 Non datur obligatio restitutionis in bonis diuersi generis de Iure naturæ. Si quis e.g. abscidit alteri brachium, non tenetur restituere pecuniam, pro abscissione brachij, licet teneatur reparare damna pecuniaria quæ ex brachij abscissione prouenerunt iniuriam passo. Quamuis enim durum

videatur, iniuriantem ad nihil
teneri pro iniuria, quæ fit in
membris, cum teneatur ad
re compensationem pro iniu-
ria leuiori, quæ fit in pecu-
nijs, tamen non expedit vni-
uersim poni obligationem re-
compensationis in bonis pe-
cuniarijs pro læsione in alio
bonorum genere, propter plu-
ra incommoda, quæ sequen-
rentur ex tali obligatione.
Primo enim difficile esset ta-
xare quantum pecuniæ debe-
retur pro oculo e. g. cuius dif-
ficultatis ratio est, quia, li-
cèt natura fecerit comparabi-
lia bona, quæ expediebat com-
mutari, e. g. frumentum, &
vinum; non tamen compara-
bilia fecit bona, quæ commu-
tari non expediebat, e. g. mem-
bra,

bra, & frumentum; famam,
& pecuniam. Ea porrò bo-
na expedit esse commutabilia,
quæ tantam, utilitatem af-
ferre possunt vni, ac alteri con-
trahentium, cuiusmodi est fru-
mentum, quod æquè potest
esse utile venditori; ac em-
ptori: ea verò expedit esse in-
commutabilia, quæ alteri con-
trahentium possunt afferre ma-
ximam utilitatem, nullam, vel
penè nullam alteri: cuiusmodi
est meus oculus, qui mihi est v-
tilissimus; si verò alteri venda-
tur, & mihi eruatur, ei est om-
ninò inutilis.

75 Quia ergo ex vna par-
te, difficillimum esset taxare,
quæ cōpensatio deberetur pro
singulis iniurijs illatis in cor-
pore vel honore, ponderando
meri-

merita, & nobilitatem personarum; & ex alia esset intolerabile constituere, ut pro ablatione honorum altioris ordinis, deberentur omnia bona inferioris ordinis, quæ possidet iniuriarius, ex quo frequentissima familiarum exterminia sequerentur in republica; & etiam, quia ea est multorum auaritia, ut si scirent, se ex iniurijs in corpore, vel honore sibi illatis magnum lucrum percepturos sæpe occultis modis darent operam, ut huiusmodi iniurijs afficerentur, fit ut non sit iure naturæ evidens, esse bonum vniuersaliter, quod offensor pro talibus iniurijs teneatur ad aliam quam pecuniariam restitutionem. Et quia solæ illæ obligationes sunt de iure naturæ, de

qui-

quibus evidens est bonum esse
quod ponantur; ideò de iure
naturæ nulla datur obligatio
restituendi in bonis diuersi ge-
neris.

C A P V T VIII.

*De commutatione rerum tempo-
ralium cum spiritualibus.*

76 **A**ddimus tamen,
quod etiam si da-
retur obligatio restituendi in
bonis diuersi generis, adhuc
nō esset iniurianti liberum pro
bonis temporalibus restituere
spiritualia. Vergeret enim in
contemptum bonorum spiri-
tualium si quatenus spiritualia
sunt venirent in cōpensationē,
& in pretium rei temporalis.
Ideò

Ideò donari possunt, permutari cum obligatione inferiori generis non possunt. Consensiente tamen Creditore possunt labor orandi, vel ieiunandi commutari in deletionem debiti pecuniarij, sicut potest sacerdos pretium, vel alimentum accipere pro labore audiendi confessiones, vel celebrandi missam.

77 Porro licet in similibus casibus dans pretium alteri, oret, vel ieiunet, deducat in pactum non solum laborem corporalem, sed etiam applicationem orationis, & ieiunij, quod est quid spirituale, adhuc enim solum laborem non verò applicationem, adeoque nullam committit simoniam. Alieni quippè labor non est sicut fructuum

menrum

mentum e. g. quod emi potest gratia sui; nam labor alienus, eatenus solum potest prudenter emi, quatenus apprehenditur fore utilis in ordine ad aliquod aliud bonum. Ideò nemo emit à villico laborem fossionis in arena, sed in vinea, quia solam fossionem in vinea videt sibi futuram utilem, non verò fossionem in arena. Sicut ergo in casu fossionis, non emo fructus vineæ, sed fossionem quam video fore utilem ad fructus; sic in casu orationis, & ieiunij non emo fructum spiritualem orationis, & ieiunij, sed laborem quem video fore utilem ad talem fructum spiritualem; cuius rei signum est, quia si emerem fructum spiritualem, pretium deberet correspondere

F re

re utilitati applicationis, & fructus, non autem soli labori; sicut si non emeretur fossio, sed fructus vineæ, deberet pretium correspondere non fossioni, sed fructui.

78 In applicatione tamen missæ videtur esse peculiaris difficultas. Cum enim per se labor conficiendi sacrificij ex natura sua sit minimus, ac proinde nulla dignus mercede, accipiet per accidens, propter adiutritas ab Ecclesia orationes, ac ceremonias sit considerabilis, vix apparet quomodo possit pro eo minimo labore, de iure diuino stipendium accipi. Responderi potest, iustè accipi stipendium pro labore minimo, non per se considerato, sed pro vt connexo statui impedi-

dient

dienti alios modos lucrandi.
Sed difficilius adhuc vrgetur
argumentum, ex eo quia actio
Sacerdotis non est per se æsti-
mabilis nisi quatenus depen-
det à caractere: ergò dum
venditur actio vt utilis ementi,
venditur fructus caracteris ;
cū tamen Deus qui gratis cha-
racterem impressit, voluerit vt
fructus ipsius gratis impertire-
tur :

79 Veruntamen respon-
demus, Christum instituendo
Sacramentum Ordinis, voluif-
se vt Sacerdos possit viuere ex
tali ministerio ; Ad sustentatio-
nem ergo Sacerdotis debent
proportionaliter cōcurrere, ij
qui ab illa plus minùsue acci-
piunt cōmodi, hoc est illi pro
quibus applicatur sacrificium :

F 2 fru.

fructus tamen characteris non
venditur, quia pro opera Sa-
cerdotis accipitur pretiū tantū
secundū mensuram incom-
modi, quod affert Sacerdoti, nō
secundū mensuram cōmo-
di, quod affert ei, cui applica-
tur. Sicut ergō, si Titius con-
stitueretur à Sempronio dispē-
sator liquoris pretiosissimi, da-
ta illi facultate donandi singu-
laseius libras quibus vellet ni-
hil pro se paciscendo nisi pre-
tiū laboris, non venderet li-
quorem, vt pote cuius non se-
ret dominus, nec translationē
dominij, cum non posset acci-
pere aliquid correspōdens eius
æstimabilitati, sed solū suam
operam, quæ per se quidem
esset nihili, sed haberet suam
æstimabilitatem à facultate

con-

concessa à domino liquoris: sic contingit in casu nostro: Eadē verò doctrina potest applicari alijs operibus pijs, quorum labor habet tantum utilitatem, à gratia, cuius fructum Deus prohibet vendi, sed concedit vendi solam operam ut operanti incommodam. Et quamvis applicatio deducatur in pactum, ut potè sine qua labor vendentis ementi esset inutilis, fructus tamen applicationis non venditur; ut pariter contingit in exemplo allato illius custodis, qui habet ius donandi liquorem accepto pretio custodiae: is enim deducit in pactum donationem, nec tamen vendit fructum donationis.

80 Tūc verò diceretur vendi fructus applicationis in utro-

F 3

que

que casu, quando ille qui soluit
pretium non deberet integras
gratias boni accepti ipsi prin-
cipali domino tanquam dona-
tori, hoc est domino liquoris in
vno casu & Christo in altero
casu. Emptio enim partialis, vel
totalis aut minuit, aut tollit ra-
tionem donationis, & liberali-
tis in dante, & debitum gra-
tiarum in accipiente.

81 Stat igitur illa regula,
quod non possit permutari ali-
quod spirituale cū aliquo tem-
porali, licet possit res tempo-
ralis permutari cum labore re-
quisito ad obtinendum illud
spirituale. Debitor tamen, con-
sentiente creditore, commuta-
re poterit cum deletione debi-
ti laborem orandi vel ieiunan-
di illo disseniente at nō pote-
rit

rit. Cum enim iustitia virtus sit naturalis, & obseruanda inter omnes gentes etiam diuersæ religionis, non debuerunt imponi pretia rebus dependenter ab vlla persuasione supernaturali, & obscura.

82 Hinc colligitur primò, quare Principes Christiani teneantur seruare pacta, & indulta, dummodo licita, in pacificationibus concessa etiam hæreticis, & infidelibus. Nullus enim esset modus componendi huiusmodi bella, si scirent hostes, nos non obligari nostris promissionibus, quod vergeret in magnā humani generis calamitatem. Colligitur secundo, quare in pacificationibus Principum conditiones receptæ etiam per metum iniuste illatū

F

4

ser.

seruari debeant, cum oppositū
accidat in priuatorum contra-
ctibus: Disparitas est quia pri-
uati iudicem habent, qui ferre
sententiam possit de iustitia,
vel iniustitia metus; Principes
verò talem iudicem nō habēt,
quare si obtentu metus iniusti
posset rescindi contractus, om-
nis contractus pacificationis
esset inanis; Principes tamen
qui ex metu iniuste illato
perceperunt utilita-
tem, tenentur in
conscien-
tia ad restitu-
tionem.

CAPVT IX.

*De prima mensura equalitatis in
commutationibus, hoc est de
indigentia, ubi etiam de
nopolis.*

83 **A** Equalitas cōmuta-
tionū desumitur ab
indigentia. Id non est itā intel-
ligendum, vt re vendita æque
indigeat venditor, ac emptor:
qui enim commutat frumentū
cum oleo, eatenus commutat,
quatenus magis indiget oleo,
quam frumento, cū contrā
alter magis indigeat frumento,
quam oleo. Vt ergò commuta-
tio sit iusta, rātum debet vnus
egere oleo, quantum alter fru-
mento. Quare illæ merces sunt

F s pretio.

pretiosiores, quibus homines communiter determinatè magis indigent. Indigentia potest considerari in ordine ad ducendum ex quibus foelicitas cōstat, hoc est in ordine ad carendum dolore, & abundandum voluptate. Maior cōteris paribus est indigentia respectu primi, quàm secūdi, ideò plures habent emptores merces necessariae ad depellendum dolorem, vt cibi & medicinae, quam necessariae ad voluptatem, vt gemmae. Secundae tamē sunt pretiosiores primis, quia cū natura non deficiat in necessarijs, fecit illas non raras, adeòque non pretiosas; nam quo magis decrescit raritas in aliqua specie, eò magis decrescit indigentia huius indiuiduae, & determina-

ta

ta rei in illa specie, quā indigē-
tiam diximus esse mensuram
pretij. Cum tamen contrā ea-
dem natura merces voluptuo-
sas fecerit raras, adeoque
pretiosas.

84 Vt commutatio sit æ-
qualis, non debet haberi ratio
indigentia accidentalis, quam
patitur vnus contrahentium:
Alioquin enim si Rex ditissi-
mus accidentaliter egeret pa-
ne ad viuendum hodie, posset
dominus panis in pretium il-
lius exigere totum regnū: Non
expedit autem res ita esse con-
stitutas, vt possit aliquis repen-
te propter accidentalem ali-
quam necessitatem de ditissi-
mo fieri mēdicus. Præscindē-
do tamen à peculiari lege possi-
tiua potest in taxando rerum

pretio haberi ratio alicuius indigentiae communis quamuis non diu duraturae. Ita possunt e. g. Romae domus locari carius anno Iubilei cum magnus est populi concursus, adeoque maior domuū indigentia. Legge tamen positua propter publicum bonum quibusdā mercibus summè necessarijs, veluti panis, imponitur pretium non alterabile ex circumstantijs breuissimis, vt ex concursu populi ad Urbem quadam die solemnari.

85 Valor porrò mercis imminuitur ex necessitate accidentali, quam habent Domini, eam vendendi quia mercem seruare non possint. Ita nocte carnis priuij licet emere à fartoribus cibos carneos vili pretio, qui

quia nō possunt amplius vtiliter seruari; & cū milites iustè deprædantur Urbem expugnatam, licet ab eis emere vili pretio præstantissimas supellectiles, quia eas discessuri asportare non possunt. Et ratio est quia tunc imminuitur indigentia communis huiusmodi mercium propter tot venditores, quibus magis expedit eas commutare cum re minima, quàm retinere. Quòd si domini mercium patiantur necessitatem eas vendēdi, quia indigeant nummis, tunc non ideò licet eas emere vili pretio; nam sicut cum quis habet necessitatem commutandi pecuniam cum pane propter indigentiam panis, non licet panem maximo pretio vendere, ità cum quis necessitatē

habet

habet commutandi panem cum pecunia, non licet pecuniam quasi carò vendere: cum sit eadem ratio, atque intercedat solum differentia materialis.

86. Vetitum est de iure naturæ per monopolia procurare in alijs indigentiam eorum quæ sunt necessaria ad vitandum dolorem. Non licet e. g. mihi undique conquirere frumentum, oleum, &c. ut sic ego solus possim vendere frumentum, & oleum, ac proinde omnes indigeant meo frumento & oleo. Hac enim arte diuites, qui abundant pecunia, possent exercere speciem aliam quam dominationis in pauperes; nam à diuitum voluntate penderet pauperum miseria, quæ potestas propria est domi-

nantis,

nantis. Ideò huiusmodi monopolia prohibentur legibus, præterquam in casu periculi, ne merces illæ necessariæ deficient nisi aliquis spe lucri illicitus habeat curam eas cõquirendi: sed tunc debet ijs taxari cõgruens pretiũ, vt ex vna parte nõ desit mercatoribus lucrũ moderatum, ex alia populus non opprimatur. Permittuntur etiam monopolia in mercibus necessarijs cùm sunt ità abundantes, vt non possint ex cõmentium industria vulgò venales deficere: Licent pariter monopolia in mercibus, quæ desiderantur solum ob voluptatem; e. g. in adamantibus, picturis cximijs, &c. Ratio est quia cùm homines possint sine illis viuere absque dolore, non cogun-

coguntur ad illas emendas: nā
 solus timor doloris cogere po-
 test, non verò cupiditas volup-
 tatis: quare maiorem necessi-
 tatem patietur mercator hanc
 merces vendendi, quam coete-
 ri illas emendi; cum mer-
 cator redderetur in-
 felix, si coeteri
 nolent e-
 mere, coeteri non euade-
 rent infoelices si mer-
 cator nollet ven-
 dere.

CAPVT X.

*De discrimine compensationis inter Iustitiam, & Gratitude-
nem: & an ex gratitudine pro
beneficio naturali possit repen-
di aliquid supernaturale.*

87 **G**ratitudo debet
dare compensa-
tionem pro beneficijs accep-
tis. Compensatio gratitudinis
differt à cōpensatione iustitiæ
in hoc, quod ea potest ex mo-
tuo talis virtutis, & aliquando
debet, esse supra æqualitatem.
Sicut enim quando aliquis do-
navit mihi *centum*, e. g. dedit
mihi ultra totum quod accepit
de meo, ità ego vt compensē,
debeo illi dare ultra totum
quod

quod accepi de suo. Sed accepi centum; ergò debeo saltem in aliquibus circumstantijs dare plus quam centum; Si ergò dò tantum *centum*, non perfectè impleo debitum gratitudinis; sicut si accepi centum, & reddo centum, impleo perfectè debitū iustitiæ. Et ratio à priori est quia honestas gratitudinis eò specialiter tendit, ut homines alliciantur ad liberalitatem, & beneficentiam; At non allicerentur, si gratitudo solum daret æquale; Tutius enim esset retinere suum, quam conferre beneficium cum periculo iacturæ vel ex ingratitude, vel ex impotentia beneficium accipientis, & sine spe lucri. Ideò ea beneficia merentur ampliorem compensationem.

tio-

tionem, quæ collata sunt cum
minori compensationis proba-
bilitate.

§ 8 Afferimus tamen gra-
titudinem habere suos termi-
nos, ultra quos extendi non
debet. Alioquin posset aliquis
ex motivo gratitudinis dare
regnum ei, à quo accepisset flo-
sculum; Gratitudo tanquam
mensurâ recōpensationis quâ
rependit, respicit indigentiam
eius qui rependit, adeoque
tanti æstimat recompensatio-
nem, quanti gratus æstimat
rem quam in recompensatio-
nem rependit: cū è contrario
iustitia, vt dictum est, respiciat
pro mēsurâ valoris indigentia
illius cui rependitur, dummo-
do hæc indigentia nō sit acci-
dentalis, & singularis; Ratio est
quia

quia Gratitude habet pro motiuo, tantundē & amplius meræ felicitatis rependere pro benefactore, quantum meræ felicitatis ipse liberaliter posuit, & ponere desiderauit, præsertim si tantundem suæ amisit: quocirca mensura debitæ mediocritatis in virtute gratitudinis, non tam est indigentia benefactoris, quàm grati recompensatis. Vnde si Franciscus donauit Petro centum aureos e. g. & deinde eget aliqua re, quæ Francisco sit bona tanquam decem aurei, sed Petro tanquam mille aurei, non tenebitur Petrus ad tantam compensationē: nec enim par est vt si Franciscus promouit foelicitatem Petri vt decem, Petrus pro Francisco imminuat suam foelicitatem.

lici-

licitatem vt centum.

89 Hinc deducitur ratio quare Sancti propter beneficiū naturale possint rependere cōpensationē supernaturalē; cum tamē Deus propter meritum naturale non rependat aliquid supernaturale. Ratio hæc non desumitur ex eò quod gratitudo non habeat terminum vt docent aliqui recentiores: cum iam ostenderimus illam habere terminum in recompensando: sed ex eò quod cum illi Sancti possent vel nullo, vel minimo labore suo procurare per actus supernaturales fœlicitatē æternam suorum benefactorū, honestè id fecerunt ex motiuo gratitudinis. Deus contrà non potest operari ex motiuo gratitudinis, quia obiectum mouens

uens ad gratitudinem est beneficium, quod ex ipsa vi nominis dicit effectiōem, & causalitatem in bonum alterius, at Deus nemo benefacit, nam totum bonum, tota foelicitas Dei est aliquid increatum, & utcumque res creatæ possint dici bona Dei, non tamen per illas Deus melius est, quam sine illis; quod requiritur ad essentiam beneficij; Idque confirmatur ex eo quia totū id quod facimus in gratiā Dei, est aliquod donatum nobis à Deo; quare potius per illud Deus benefacit nobis quam nos Deo. Solūm ergò Deus potest rependere ut remunerator virtus verò remuneratiua non potest dare magna præmia nisi propter magnos labores, & opera egregia; etiam si talia

præ-

præmia nihil minuunt Princi-
pis foelicitatem; Cuius ratio est,
quia expedit vt subditi non
possint sperare propter merita,
nisi præmia proportiona-
ta ipsis meritis, ad
hoc vt ex desi-
derio in-
gentium præmiorum
inflammentur ad
egregia faci-
nora.

CAPVT XI.

*De iniuria formali attentata
& affectiua, & quomodo me-
ritum virtutis, tam in Iustitia,
quam in alijs virtutibus
cadat sub preceptum illius vir-
tutis.*

90 **D**icimus iniuriã *for-*
malẽ, non tantum
affectiuã, vel *attentatã*, esse
tam actionem, cuius negatio
est finis immediatus prohibi-
tionis: e.g. ipsa ablatio rei a
alienæ est iniuria formali, vo-
luntatis auferendi est iniuria af-
fectiua; conatus, & inquisitio
rei auferendæ est iniuria atten-
tata; & vniuersim applicatio
alicuius mediij ad finem infe-
rendi

rēdi iniuriā; iniuria est attētata
Ad distinguendū porrò iniuriā.
cōsumatā, seu formalē, ab affe-
ctiua, vel attētata, plures regu-
læ possunt afferri. Prima est vt
iniuria cōsumata sit, quando
operās facit, id ad quod impe-
diendū alius habet ius, si physi-
cè potest, vel per se ipsū, vel au-
xilio curiæ, & magistratus. E.g.
quia alius habet ius impediēdi
apprehēsiōnē rei suæ, illa est in-
iuria cōsumata, quia nō habet
ius impediēdi inquisitionē il-
lius, est iniuria solū attētata. Se-
cūda regulæ est vt iniuria cōsū-
mata sit, quādo vel est illatum
ipsū malū formale proximo,
vel res proximi, est sensibiliter
cōstituta in statu propinquiori
ad malū ipsius proximi, quā es-
se deberet. Itā iudiciū temera-

G riū,

riū, licet nō sit quid sensibile, et
 iniuria cōsumata, quia est totū
 malū cōsumatū, quod prob
 betur: acceptio verò gēmae Pe
 tri ex animo nō restituendi
 etiā iniuria cōsumata, quia
 cēt adhuc per illā nō sit imp
 ditus Petrus ab vsu illius gem
 mae, quod est malū Petri consu
 matū tamen gēma illa est sen
 sibiliter in statu deteriore inor
 dine ad Petrū. Eadē via expli
 cari posset quid sit vniuersimū
 delictum cōsumatū, & quo
 modo differat ab attentato.

91 Quæri potest an qui
 ex iustitia obligatur aliquid fa
 cere, sit etiā obligatus ad id fa
 ciendū ex motiua iustitiæ, sed
 hoc pendet ex solutione illius
 generalis quæstionis, an qui fe
 cit rē præceptā nō ex intētionē

im-

implēdi præceptum, satisfecerit præcepto. In qua re dicendū est primo, illum qui facit ex quocumq. sine rē præceptā nō teneri iterare illam actionem. Alioquin, qui tenebatur ex voto, vel legato dotare decem virgines, & re ipsa dotavit, non ex fine satisfaciendi voto, vel legato, sed ad seruandam bonā famam externam, teneretur dotare alias decem virgines. Et licet respondeant, in hoc, & similibus casibus posse postea applicari actiones illas præteritas in satisfactionem obligationis, & præcepti; tamen id sustineri nō potest, cum actiones illæ præteritæ, vt potè non amplius in mea potestate, non sint amplius à me applicabiles: quia etiam si essent appli-

cabiles, adhuc ego non possum
 applicare in plenam satisfac-
 tionem præcepti, vel obliga-
 tionis id, quod non est totū il-
 lud, quod mihi præcipitur & ad
 quod obligor: sed actio facta
 sine intentione, non est per ad-
 uersarios, totum id, quod mihi
 præcipitur & ad quod obligor
 ergo nō potest applicari in ple-
 nā satisfactionē obligationis.

92 Et confirmatur quia
 si peculiare virtutes obligant
 ad peragendam rem præceptam
 ex motiuo ipsarum, multo ma-
 gis obligarent ad faciendam
 rem præceptam per actum ho-
 nestum vt sic; quod enim obli-
 gat ad speciem multo magis
 obligat ad genus: sed non ob-
 ligant ad faciendam rem præ-
 ceptam per actum honestum;
 alio.

alioquin qui solueret debitum
per actum venialiter malum,
non satisfaceret obligationi iu-
stitiæ; atque adeò si illa obliga-
tio esset grauis, peccaret mor-
taliter; cum peccatum morta-
le sit non satisfacere præcepto,
& obligationi graui; Ergò nec
tenemur ad peragendam rem
præceptam ex motiuo pecu-
liarium virtutum. Cuius rei
ratio à priori est quia si præcep-
tū esset de faciēda operatione
ex motiuo præcepti, reflecteret
supra se ipsum, nec haberet ob-
iectum fundamentale distin-
ctum à se; quod esse absurdū,
& per se patet, & ostendimus
in libro *de actibus humanis*.

93 Addimus tamen, quod
qui faciunt rem præceptam à
virtute, & nō ex motiuo illius

G 3 virtū-

virtutis, non contrahunt honestatem talis virtutis. Licet enim ad inhonestatem contrahendam non requiratur amor ipsius mali inhonesti, sed sufficiat acceptare illud malum quod apparet in actione male que eligitur, propter voluptatem, vel propter alias commoditates quas illa affert, non propter malitiam; tamen ad virtutem non sufficit non odisse bonum virtutis, sed requiritur, ut operans tanti illud aestimet practice, quanti est aestimandum. Bonum enim virtutis debemus amare efficaciter, ut simus boni, malum vitij sufficit non efficaciter odisse, ut simus mali, quod est valde consonum communi hominum existimationi.

94 Sed, licet peractum elicium

icitum non ex motiuo virtutis non contrahatur virtutis honestas, vitatur tamen violatio præcepti impositi ab ea virtute, quæ violatio vitatur etiam, cum res præcepta fit per actum malum: adeòque præceptum illud licet non impleatur positiuè, impletur negatiuè. Cum enim omne præceptum consistat in hoc, quod reddat illicitam aliquam actionem, vel omissionem voluntariam, satis est ad non violandum præceptum abstinere à tali exercitio negatiuo, vel positiuo voluntatis. Sicut ergò qui dormit e.g. non violat præceptum temperantiae, ità qui ieiunat ex auaritia, non violat illud idem præceptum, licet vterque careat merito temperantiae; quia neu-

ter mouetur ex temperantia honestate . Verum quidem est, quòd in casu proposito dormiens neque operatur còtra temperantiam, neque còtra aliam virtutem, cū tamen auarus operetur contra liberalitatis præscriptum prohibens omnem auaritiæ affectum .

95 Ex his colligitur primò, quod si quis die festo audiat sacrum immemor præcepti, non tenetur ad aliud sacrū audiendum . Imò etiam in casu in quo promulgetur præceptum audiendi sacrum aliqua die, postquàm Petrus ea die ex deuotione sacrum audiuit, probabilius est Petrum non teneri ad secundam auditionem sacri . Præceptum enim intendit tantum, ne quis voluntariè omittat

omittat ea die sacri auditionē;
qui verò sacrū iā audiuit non
est amplius in statu sacrum
omittendi.

96. Addimus præterea,
quòd etiam si aliquis audiret
sacrum cum positiva intentio-
ne non satisfaciendi præcepto
per illam auditionem, adhuc
negatiuè satisfaceret, nec tene-
retur ad aliud sacrum audien-
dum: cum tamen si haberet
talem intentionem, is qui vouit
audire sacrum, utiq. teneretur
audire secundum sacrum. Ra-
tio disparitatis est, quia sicut
possum mihi imponere obliga-
tionem voti, ita possum illam
extendere ad casum ad quem
non extendebatur, hoc est ad
auditionem secundi sacri: At
verò sicut non possum impo-

G 5 nere

nerere mihi obligationem precepti (cum non possim exercere iurisdictionem supra meum) ita non possum illam extendere ad auditionem secundi sacri, ad quam non extendebatur.

97 Demum infertur ex dictis, quomodo possit esse vera doctrina, quod lucremur indulgentias etsi faciamus opera iniuncta per actum malum venialiter. Quamuis enim non verificaretur si indulgentiae darentur ut praemium operum requisitorum, cum praemium essentialiter supponat meritum, adeoque honestatem operis tamen potest verificari si illa opera requirantur, ut pura conditio. Possunt autem illae hoc pacto prudenter concedi: quia potest praevideri,

uideri, quod si ad lucrandas indulgentias praequirentur tales actiones per modum conditionis, pene omnes illas exercébunt per actus bonos moraliter; & quod si praequirantur cum honestate formali, erit

res subdita innumeris perplexitatibus, ac pro-

inde multos re-

trahens ab

alacritate

prestandi opera in-

iuncta ex fine

lucranda in-

dulgen-

tias.

CAPVT XII.

An ius ad idem possit esse in duobus: & de multiplici diuisione iuris. praesertim de reali, ac personali, & an sint separabilia.

98. **A**liqui auctores docuerunt, ius ad idem omninò posse esse totaliter in duobus pro eodem instanti. Si enim qui donat, aut vendit non haberet ius tunc in re quam donat, & vendit, non posset de illa disponere, cum dispositio sit actus dominij. Ex alia parte donatarius, & emptor habet ius, & dominium integrum rei in eo instanti in quo transfertur in eum ius integrum talis rei; ergò in eodem instanti ius
inte-

integrum rei indiuisibiliter est
in duabus personis. Per hanc
verò doctrinam reijciunt ar-
gumentum quo solet probari,
Deum nō posse obligari ex iu-
stitia quia est Dominus omniū
rerum. Possent enim, aiunt, ita
esse Dominus, vt pro eodem
instanti daret alteri, & simul
haberet ipse dominiū. Et quia
actus liber Dei est liber indiui-
sibiliter pro tota æternitate etiā
ad res antea gestas, ideo sem-
per Deus retineret Dominium
illud integrum etiam si rem
ipsam alteri donasset.

99. His tamen non obstan-
tibus dicimus, non posse ius ad
idem omninò esse totaliter in
duobus pro eodem instanti. Ius
enim totale existens in Petro
ad aliquid nihil est aliud nisi
facul.

facultas quam habet Petrus, ut pro sua voluntate possit reddere illud obiectum, ad quod habet ius, iustum vel iniustum. Hac autem potestas non potest esse in duobus. Nam si sola voluntas Petri sufficit ad reddendum illud iniustum, illud erit iniustum etiam repugnante Paulo, qui proinde non posset illud pro sua voluntate reddere iustum, vel iniustum, nec haberet plenum dominium illius. In qua re aduertendum est, dominium & omne ius desumendum esse primario & radicaliter in ordine ad usus physicos. Nam ex. gr. facultas donandi eatenus pertinet ad dominium quatenus per donationem fit licitus donatario usus physicus rei. Donator ve-

rò,

rò, & donatarius (& sic de alijs) habent quidem pro eodem instanti ius integrum vsus phisici exercendi in eadem re, sed in ordine ad diuersa circa illā rem; atque adeò non habent singuli dominium plenissimū illius. Hoc autem explicatur; quia Petrus donans habet ius disponendi nunc de illa re in alios vsus etiam renuente Paulo, nisi velit donare Paulo rem illam: & quia de facto vult donare, cū non purificetur prædicta conditio, non habet ius absolutum disponendi de re, Paulo renuente. Paulus contra donatarius potest quidem de factò disponere de re prout sibi placuerit; sed non potest id facere in omni casu, ac præsertim sub illa conditione, nisi do-

retur

netur sibi res illa à Petro; cum ergò donans possit solum disponere de re in sensu diuiso donatione, donatarius verò solum in sensu composito cum donatione, non habent ius ad eam omnino.

100. Colligitur ex dictis quòd licèt, nec donans nec donatarius sint perfectè Dominus rei donatæ; magis tamen propriè est Dominus ille, qui donat, & transfert dominium, quia habet potestatem ad vsus physicos, magis independentem. Denique explicari potest quomodò dominium Dei supremum cõstet cum dominio creaturæ. Earundem nimirum rerum, quarum est dominus Deus, potest esse domina creatura: sed Deus habebit dominium ad eam qua.

quatum, & independens, ut potè potens iustè disponere de re in omni casu citra voluntatem creaturæ, cum è conuersò nemo possit de illa disponere citra volūtatem diuinam: Creatura verò poterit disponere nō in omnes vsus, sed solum in nō veritos à Deo tanquā domino proprietatis; & rursus habebit ius, ut nemo alius possit uti re illa contra volūtatem ipsius creaturæ nisi id specialiter concedatur à Deo, &c.

I O I Ius diuiditur *in reale,*
& *personale*. Quoniam ius vniuersim est potestas reddendi alteri aliquas actiones, vel omissiones illicitas ex proprio placito; actiones vetò sunt à personis, ut ab agentibus, & circa res, ut circa subiecta. Difficile distin-

distingui videtur ius reale a
 personali: cum omne ius reale
 obliget personas ad aliquas a
 ctiones, vel omissiones, &
 conuersò omne ius personale
 obliget ad aliquid agendum,
 vel omittendum circa aliqua
 res. Ideo rejicimus eorum do
 ctrinam, qui dicunt promissio
 nes Dei dare nobis ius verum,
 & rigorosum non quidem pe
 sonale aduersùs Deum, sed
 reale in res illas quæ nobis ob
 ligantur à Deo. Nam contra
 est; quoniam res ipsa, tanquam
 aliquid inanime, non afficiuntur
 aliqua obligatione morali
 proueniente ex motiuo ante
 cedentis promissionis, sed tota
 obligatio proueniens ex quo
 cunque iure debet residere in
 aliquo agente rationali; quod
 agens

agens non possit licitè aut facere, aut omittere actionem aliquam circa rē illam, idq. ex cognitione præteritę obligationis. Implicat ergo, Deum obligare res pendentes à sola sua voluntate physica, quin obliget se ipsum; licèt fateamur posse Deum, vt supra explicatum est, tribuere vni creaturæ ius in rebus, quatenus eiusmodi ius obligat tantummodo alias creaturas rationales.

102 Vt ergò distinguamus hæc duo iura, dicimus, *ius personale* esse illud, quod ordinatur ad subordinandam vnam personam alteri in ratione agētis, hoc est personæ, non in ratione patientis hoc est rei; cum è conuersò *ius reale* ordinetur ad subordinandas alteri res, vel
per.

personas consideratas vt res,
hoc est in ratione patientis,
quomodo consideratur seruus
dum dicitur esse *res Domini*.

103

Exemplis res pateb

Qui conduxit operarios vt la-
borent in vinea, ius habet per-
sonale aduersus operarios, cum
tale ius ordinatum sit ad hoc,
vt operarij in ratione agentis
subordinentur conductori
vt obligentur ad exercēdas al-
quas actiones circa vineam.
Contra verò, qui est dominus
equi, ius habet reale in illum
equum, ordinatiuum illius e-
qui, in vtilitatem possessoris &
domini. In distinguendo ta-
men iure personali à reali, non
est cōsiderandus finis vltimus,
sed immediatus tantū. Si enim
Petrus promisit Paulo e. g. ve-
stem,

stem, vel aureum; hoc ius est
merè personale, & tamen totū
ordinatur ad hoc vt Paulo ser-
uiat vestis, vel aureus; nihilo-
minus dicitur ius personale
quia per hanc promissionem
subordinatur immediatè in
bonum Pauli, non vestis, quan-
doquidem ex vi promissionis,
nil licet Paulo operari circa ve-
stem, nec vllum inde emolu-
mentum percipere, sed solum
obligatur libertas Petri ad dā-
dam vestem. Quod si vestis ip-
sa vendatur, vel donetur Pau-
lo, tunc immediatè, & ante
nouum exercitium libertatis a-
liene, vestis illa intelligitur sub-
ordinata in vtilitatem Pauli,
ideòque quæsitum Paulo ius
reale.

104 Discernicula verò ad
distin-

distinguendum à posteriori iure
reale à personali sunt plura. Primum
est, quòd ius absolutum
quod aliquis habet ad actionem
positivam alterius personæ
per est personale : Per ius enim
reale, quod ego habeo circa
librum e.g. possum quidem
impedire alijs usum libri, sed non
possum facere ut aliquid operentur
circa librū, quod si possem,
tunc esset personale. Aliud
quando tamen ius est mixtum
ex reali, & personali, & tunc
solet esse simul ad aliquid negativum,
& ad aliquid positivum : cuiusmodi est ius
quod habeo contra emptorem
ad pretium rei à me venditæ ;
Ex vi enim rei meæ quam recepit,
habeo ius ad aliquid purè negativum,
hoc est

vt

vt illam non retineat pretio nō
soluto: ex vi promissionis mi-
hi factæ; habeo ius ad solutio-
nem pretij, quæ est actio posi-
tiua.

105 Addimus tamen,
quod etiam ius ad omissionem
est personale quando est vagū
ratione rerum, determinatum
ratione personarum. Imò asse-
rimus vniuersaliter loquendo,
quod quotiescumq. ius habet
inæqualem extensionem ra-
tionere rei, & personæ, illud est
reale, quod est magis determi-
natum ratione rei, illud verò
personale quod est magis de-
terminatum ratione personæ,
vt constare potest inductiōe.

106 Colligitur ex dictis, non
posse alteri conferri ius reale
plenum in aliquam rem nisi

ab

ab eo qui habeat ius personae
 le in omnibus personis, hoc est
 à Deo, qui est fons omnis iuris.
 Ad hoc enim ut ego habeam
 ius plenum, ac dominium per-
 fectum equi e. g. debet esse il-
 licitum omnibus personis illi
 equum me invito contrectare.
 Sed non potest quis reddere
 illicitum omnibus personis con-
 trectare meum equum nisi sit
 Dominus omnium personarum
 ergò non potest quis dare
 ius reale perfectum e-
 qui, nisi sit domi-
 nus omnium
 persona-
 rum.

C A P V T XIII.

De præcipuo Iure, hoc est de Dominio. An dominium humanum possit cum iisdem prædicatis versari circa alias res, quam corporales.

107 **I**Nter iura, præcipuū est dominium. Definitur autem illud à Bartolo, *ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*. Et quia solus Deus habet ius perfectè disponendi de quacumque re (creaturæ enim nunquam habent ius disponendi perfectè de aliqua re, cum non possint de illa disponere Deo invito) ideo solus Deus est perfectè Dominus; homines dum dicuntur

H   Domi.

Domini, intelligendi sunt habere dominium imperfectum & Deo subordinatum, quod quò magis imitatur dominium diuinum, eo magis propriè perfectè est dominium. Ille verò dicitur perfectè dominus ratione dominij humani, qui est Dominus quantum solet esse hominibus cōcessum. Ideo perfectiùs est Dominus ille, qui habet dominium absolutum, quam Fideicommissarius, e. g. quia Dominus absolutus potest vti re in plures vsus, quam Fideicommissarius.

108 Dū verò ad dominium requirunt aliqui; quod possit quis disponere de re *in propria utilitatem*, sensus est, quod possit disponere ad proprium libitum; alioquin Deus non esset

Domini.

Dominus, ut potè incapax recipiendi utilitatem; In eo sensu ergò intelligenda est *utilitas*, quantum spectat ad hanc definitionē; in quo sensu intellexit *lucrum* Arist. 5. Eth. cap. 4. ex percussione, occisione, & similia, quæ nullam afferunt utilitatem agenti; ubi ait & *quamquam* haec nomina quibusdam accomodata non esse videntur, ut ei qui percussit, *lucrum*, & ei, qui passus est, *damnum*: cum mensurata tamen fuerit passio, hoc *damnum*, illud *lucrum* vocatur.

109 Porro proposita definitio malè reprehēditur à quibusdam auctoribus, quod restricta sit ad ius disponendi de re corporali, cum tamen etiam rerum spiritualium dari possit

H 2 per.

perfectum dominium, & de factō detur in Deo: Nam re vera in ea non definitur dominium vniuersim, sed dominium aliud rationis, quale competit hominibus: tale autem dominium benè restringitur ad res corporales; cum ius simile iuri per quod homo dominatur in rebus corporalibus, dari non possit circa incorporeas.

110 Ratio verò est, quia dominium humanum est ius contrectandi, vel destruendi per positiuam aliquam actionem id, cuius aliquis est Dominus, & reddendi alijs illicitam contrectationem, & destructionem talis rei, quæ destructio iniusta supponit semper aliquam iniustam contrectationem. At verò dominium non est ius quomodo.

modocunq. operandi circa re,
& alijs impediendi quomodo-
cunq. circa eandem rem ope-
rari: neq. enim aliquis est Do-
minus Palatij, quia possit frui
aspectu illius, sed quia potest
illud contrectare vt voluerit,
alijs verò omnem contrecta-
tionem impedire, cum tamen
impedire non possit aspectum
transeuntibus. Sed hoc ius con-
trectandi, & reddendi alijs il-
licitam contrectationem, non
potest versari nisi circa res cor-
porales; ergò hoc genus domi-
nij est restrictum ad res corpo-
rales. Quod verò hoc ius con-
trectandi, solis corporibus con-
ueniat, constat inductione.
Primò enim versari non potest
circa accidentia, quandoqui-
dem nullum accidens est mo-

H 3   bile,

bile, & tractabile per se, sed per motum, & tractationem subiecti. Secundo nec res spirituales mobiles sunt, ac tractabiles. Nam quātum pertinet ad destructionem, sunt iudestruibiles ab agente creato; & quāuis possint destrui à Deo, tamē hęc destructio non fit per positiuam actionem, sed per subtractionē cōkursus, quæ nō est actus dominij, vt non est actus Dominij, negare panem mendico indigenti. Quantum verò spectat ad alias alterationes, cū substantiæ spirituales non sint capaces recipiendi ab alijs agentibus vllum accidens distinctum à motu locali (nisi ad summum speciem intelligibilem, cuius productio non prohibetur à dominio in humanis) nō potest

potest in eas exerceri dominiū.
tales operationes impediendo.
Sed neque motus localis potest
fieri ab vlllo agente circa An-
gelos, licet aliqui contrarium
doceant: ergo neq. illum im-
pediēdo potest exerceri do-
minium. Quod verò non pos-
sit circa Angelos exerceri mo-
tus localis, probatur, quia ea-
tenus corpora sunt apta mo-
ueri extrinsecè per impulsū,
quatenus vnum corpus exigit
ingredi illud spatium, quod oc-
cupatur ab alio corpore, nec
potest propter impenetrabili-
tatem hoc obtinere nisi per il-
lius corporis expulsionem. Sed,
cum Angeli sint penetrabiles,
possunt obtinere locū alterius,
illum alterum non expellen-
do; ergo non debent posse illū

H 4 alte-

alterum de loco suo mouere
 Et licet legatur in scripturis An-
 gelos bonos mouere malos de
 facto, dicendum tamen quod
 id præstant non per virtutem
 naturalem, sed supernaturalem.
 Mouerunt enim malos naturam
 præstantiores se, quod certum
 naturaliter non potuissent. Ex
 his concluditur dominium, quod
 Deus habet in Angelos, & in
 ritualia, esse diuersæ rationis
 ab humano quod à Bartolo
 definitur.

III Dominium humanum
 dat ius impediendi omnes illas
 actiones circa rem nostram,
 quibus directè intendatur vel
 tanquam finis, vel tanquam
 medium destructio illius rei.
 ideò mater, quæ procurat ab-
 ortum tanquam mediū ad vi-
 tatio-

tationem sui dedecoris, agit iniuste in filium. Contra vero non agit iniuste, dum ad tuendam vitam sumit pharmacum, ex quo prauidet, secuturum abortum; quia non intendit ut medium abortum, sed euacuationem, vel alterationem humorum, quae perinde esset utilis licet non esset coniuncta cum abortu. Ex quo sequitur, quod ex sola diuersitate intentionis fieri possit, ut actio aliter licita euadat iniusta.

112 Ratio vero a priori est, quia quamuis illae actiones per se spectatae, hic & nunc non sint prohibitae a iustitia, tamen sunt prohibitae, si fiant ex fine nocendi. Cum enim ut vidimus in lib. de actibus humanis obiectum immediatum quod

H S pro-

prohibet iustitia & quaecunque
virtus sit actio vt libera, ac pro
inde vt imperata ab actu volu-
tatis, nil mirum, si istae actio-
nes, quae non prohibentur, si
fiant per vnum actum liberum
prohibeantur, si fiant per alium
actum liberum intendentem
directè malum proximi.

113 Quod si illa sumptio
pharmaci (& idem valet de
alijs) fieret ex duplici fine adae-
quato, hoc est sanitatis, & ab-
ortus, putamus quod non ob-
ligaret ad restitutionem quia
obligatio restituendi est obliga-
tio iterum statuendi resum in eo
statu, quem habebat in eo in-
stanti, in quo accepit iniuriam,
praescindendo ab ipsa integra
iniuria; sed in casu nostro praescindendo etiam ab integra iniu-
ria,

ria, adhuc erat totum damnū
proximi, quod fuit de facto;
iniuria enim nulla est in eo ca-
su, nisi includēdo intentionem
prauam, qua præcisā adhuc
læsus idem omnino passus es-
set dependenter ab alia

intentione, quæ tum
fuit, finis liciti;
ergò
non est locus
restitutio-
ni.

CAPVT XIV.

De Possessione, & usu ubi quomodo hic distinguatur à dominio in rebus quæ usu consistuntur; & an usus facti vendibilis.

114 **P** Ræter dominium datur possessio. Hæc aliquando sumitur pro ipsa actuali detentione; aliquando pro iure ad talem detentionem; in quo sensu fur non habet possessionem, quamuis actu rem detineat. Possessio sumpta pro iure detentionis, seclusa humana ignorantia non fuisset separabilis à Dominio; cum solus Dominus ius habeat detinendi rem seclusa ignorantia, atque
adeò

V. adeò solus dominus habeat possessionem iuris. Quia tamè sæpè dubitatur, cui sit adiudicandum dominium rei, ideò pro aliquo tempore separatur possessio à dominio, & dum discutitur, vter litigantium sit Dominus, possessio adiudicatur vni per decreta, quæ vocantur *interdicta*, quasi *interim dicta*, dum absoluat^r causa proprietatis, quæ absoluta (vt dicunt Iuristæ) absorbet causam possessionis. Porrò in quibusdã materijs, effectus possessionis est, vt inducat præsumptionem dominij. Hoc ipso enim quod alter non probat se esse Dominum rei, præsumitur Dominum esse illum, qui possidet. Aliquando verò possessio non sufficit ad præsumptionem dominij,

nij,

nij, sed requiruntur aliæ probationes hoc est quando vel tãta est inuerisimilitudo dominiij, ut superet coniecturã resultantem ex possessione, vel quãdo leges positivæ requisierunt maiorem probationem ad præsumendum dominiũ talis rei in tali possessore. Ex quo etiã provenit ut sola possessio sufficiat contra unũ litigatorem qui non habet potiorẽ præsumptionem dominiij possessore, non verò cõtra alium litigatorem, cui præsumptio iuris assistit, ex. g. possessio feudi, vel iuris patronatus obtinebit contra aliũ litigatorem privatũ nõ autem contra Principẽ vel contra libertatem Ecclesiæ.

115 Præter possessionem, quæ datur solum circa res corporales, & tractabiles, est etiã
apud

apud Iuristas *quasi possessio*,
quę versatur circa iura, & circa
res incorporales. Ità qui exegit
per aliquod tēpus fructū alicu-
ius annui census, aut pensionis,
debet manuteneri imposterū
in eadem facultate, donec de-
cernatur super iure illo radicali
exigendi, & idcirco cōpetit ei
mandatum de manuteneudo, &c.

116 *Vsus* nomine intelligitur
apud Iuristas *Ius ad vsū*. Res
quibus utimur sunt in duplici
genere. Alię quarum vsus pri-
marius non consistit in earum
consumptione, neque in amif-
sione domini; talium rerum.
Huiusmodi sunt domus, agri,
& alia huiusmodi. Alię sunt,
quarum vsus primarius consti-
tuit in consumptione vel amif-
sione domini; cuiusmodi sunt
panis

panis, vinum, &c. quæ usu cōsumuntur, & etiam pecunia, cuius usus primarius est commutari cū alijs rebus, per quam commutationem pecuniæ dominium amittitur. Certū est ius ad usum in rebus, quæ usu non consumuntur, distinguendum ab earum dominio: Qui enim conduxit domum ius habet ad usum domus, nec tamen est Dominus domus.

117 Difficilius distinguitur à dominio usus rerū, quæ ipso usu cōsumuntur. Qui enim habet usū panis, videtur habere ius consumendi panem in propriam utilitatem; ergò videtur esse Dominus panis; cum quicumque habet ius consumendi rem aliquam in propriam utilitatem, sit Dominus illius. Hoc tamen

tamen non obstantibus certissimum est aliquem usum rerū, quæ usu consumuntur distinguui ab earum dominio; cum Nicolaus III. Clemens V. Innocentius V. & Gregorius IX. id comprobauerint; ac docuerint, Patres Franciscanos nullius rei ne mobilis quidem, & usu consumptibilis, habere dominiū: licet Ioannes XXII. oppositum docuisset. Neq. verò hæc Pontificū discrepantia officit Apostolicæ Sedis infallibilitati; cū non discreparint in rebus fidei, sed in articulo iuris ciuilibis.

118 Coeterū, usum factis hoc est usum licitum quidem, sed sine iure, & exercitum de consensu reuocabili à Domino pro sua voluntate, atque adeò non obligante Dominū,
qua-

qualis competit Franciscanis, distinguui posse à dominio, constare videtur manifestè. Potest enim in quolibet instanti reuocari licentia vtendi cibo, illumque consumendi, atque ad eum vtenti reddi illicitus, & iniustus vsus cibi. Sed ille, cui in quolibet instanti potest reddi iniustus vsus cibi, non est Dominus cibi; ergò Franciscani possunt habere vsum cibi, & non esse Domini cibi. Potest hoc confirmari exemplis. Seruus enim qui ex licentia Domini comedit panem, non est Dominus panis, quia illa licentia est reuocabilis, & talis, vt possit Dominus in quocunque instanti illum prohibere à comestione panis; similiter conuiuia ex eadem ratione non acquirunt dominium

minium eduliorum appositorū
in mensa. Et licet ille vsus, quē
habet Franciscanus, coniunga-
tur cum aliquo iure; cum non
possit quis extraneus iustè im-
pedire Franciscano vsum rei
quam per elemosynam à Do-
mino obtinuit: adhuc hoc ius
non sufficit ad dominium, vt
potè quod debet esse ius irre-
uocabile: cum qui habet ius
reuocabile rerum consumpti-
bilium nullam habeat certitu-
dinem fundatam in iure, ne
pro breuissimo quidem tem-
pore, suæ sustentationis; atque
adeò sit summè mēdicus, sicut
etiam seruus est summè men-
dicus ex eadem ratione. In hac
enim carentia certitudinis fun-
datae in iure proprio consistit
essentia mendicitatis.

Vsus

119 Vfus facti, tam in pecunia, quam in alijs rebus, non est aliquid pretio vendibile. Ità, licet pro iure ad vsum domus e. g. possit accipi aliquod pretij; tamen pro vfu facti sine licentia Domini sine aliquo iure non potest accipi pretium. Ratio est, quia id quod propriè metaphysicè venditur, ac permutatur, non est res ipsa, sed ius. Vendere enim domum pro mille aureis, nihil est aliud quam, me dare tibi ius in hac domum, & te dare mihi ius in mille aureos; sed cum datur licentia reuocabilis vtendi domo, non datur vllum ius; ergo non potest accipi aliquod pretium. Et licet per concessionem reuocabilem, per quam concedo Petro habitare in mea domo,

mo,

mo, dem ipsi Petro ius contra
tertium, qui non potest impe-
dire Petro usum rei meæ si Pe-
trus ea utitur ex mea licentia:
tamen cum illud ius Petri re-
maneat meū, ut potè pro mea
voluntate auferibile à Petro, nō
fuit venditum Petro, atque
adeò non possum recipere pre-
tium pro eo, quod non fuit vē-
ditum, sed remansit meum.
Verum quidem est, quod ille
usus facti est materia gratiarū
actionis; adhuc tamen non est
pretio vendibilis, Iustitia enim
(loquor de illa parte iustitiæ,
quæ pertinet ad commutatio-
nes) in hoc differt à gratitudi-
ne, quod recompensatio iusti-
tiæ sit recompensatio non rei,
sed iuris: Vnde si quis sine
vlla præuia promissione, aut
obliga-

obligatione poneret in me vi-
sionem beatificam, nihil possit
illi debere ex iustitia, & tamen
deberem maximam gratitudi-
nem,

120 Obijci posset, eum
qui concedit licentiam com-
dendi suum panem Francisco
ex. g. obligare se ad non impe-
diendum pro eo instanti usum
sui panis Francisco, atque ideo
dare illi aliquod ius aduersus se
ipsum quod videtur esse pretio
commutabile. Sed respōdetur
præterquam quod in humanis
non fiunt actiones instantaneæ
ac proinde omnis usus facien-
dus à Francisco circa panem
est impedibilis iustè à domino
non obstante licentia illa con-
cessa, sed reuocabili pro tem-
pore sequenti, respondetur in-
quam

quam etiam in ordine ad An-
gelos, & ad operationes in-
stantaneas argumentum non
valere.

121 Non enim potest ac-
cipi pretium cuiuslibet iuris,
quod alteri concedatur si illud
ius resultet ex eo quod ille fiat
minister nostræ voluntatis in
ordine ad vsum physicum rei
nostræ. Hoc posito, non possu-
mus accipere pretium ex iure,
quod ille concessionarius per
vsum facti sibi à nobis con-
cessum acquirit, ne pro illo in-
stanti impediatur à nobis in
tali vsum illud enim ius est com-
mune & seruo, & ministro, &
cuicunq. executori nostræ vo-
luntatis; & non datur eiusmodi
personis in fauorem illarum,
sed in fauorem ipsius præcipiē-
tis.

tis. Quippe non possent tuto
 exequi voluntatem alterius, si
 illi alteri liceret eiusmodi exe-
 cutionem physicè impedire.
 quare idem est dicere: *fac hoc*
seu permitto tibi, vt facias hoc
 ac dicere: *id mihi non displicet*
vel ita me geram, ac si mihi non
displiceret: quæ verba nemini
 habet ius proferendi erga v-
 lam personam, nisi cum actu-
 li voluntate verificandi illa.

122 Totum ergo ius, quod
 acquiritur **concessionario** ad
 uersus eum, qui concedit vsum
 facti, non est aliquod ius ante-
 cedens ad ipsam voluntatem
 quam habet & explicat domi-
 nus, physicè vtendi re in hunc
 peculiarem vsum, Atqui solus
 tale ius antecedens est pretio
 cõmutabile vt pote quod ligat
 domi-

domini voluntatem ad nolendum licitè id, quod alioquin posset velle. Sed tale ius quod in prædicto casu acquiritur cōcessionario, est ius consequens ad voluntatem quam dominus explicat se habere hìc & nūc circa vsum physicum suæ rei: qua explicatione posita non est aliquid pretio vendibile hoc quod est *dominum non posse operari contra talem voluntatem in eodem instanti.*

123 Quod si dominus se obligaret in priori natura ad talem voluntatem habendam, potuisset utiq. vendere talem obligationem, sed iam tunc nō esset vsum facti, sed vsum iuris. Ethac est ratio, cur Deus nunquam det nobis nisi vsum facti; nam licet in sensu composito

sito cum sua licentia non posset impedire nobis usum rei concessæ tamen id totum præsupponit essentialiter in priora natura voluntatem Dei qua decreuit, eum usum non impedire; ac proinde illa licentia non obligat Deum ad aliquid a quo quod volendum, vel nolendum Deus esset indifferens in signo immediatè priori. Quæ

clariùs liquebunt ex dicendis in libro de incarnatione super obligationibus diuinis.

C A P V T XV.

*De usura: ubi an liceat accipere
aliquid ultra sortē ratione pe-
riculi intrinseci vel extrinseci;
Cur usura sit inhonestā iure
natura. De censibus, monti-
bus pietatis, & locis montium.*

124 **L**icet vsus facti non
sit pretio aestima-
bilis, est pretio aestimabilis vsus
Iuris; ideò potest accipi pretiū
pro iure ad habitandum in
aliqua domo per annum. Quia
tamen proprius vsus pecuniæ
est ipsius amissio, hinc est
quod ius ad vsum pecuniæ sit
ius ad distrahendā pecuniā,
& tantum valeat; quantum
ipsa pecunia: & quia qui mu-
I 2 tuò

tuò dat decem nummos, da
 ius ad vsum pecuniæ, atque
 adeò dat dominium decem
 nummorum; ideò acquirit ius
 ad totidem nummos. Quæritur
 an tunc ex pacto licito, & no
 continente inæqualitatem po
 sit acquiri ius ad aliquid plus
 in quo cõsistit ratio *usura*, qua
 nihil est aliud quàm *pacisci*
 pro mutuo, aliquid ultra *con-*
tem.

125 Et primò quidem cer
 tum est ratione lucri cessantis,
 aut damni emergentis licere
 aliquid accipere, licet in foro
 externo præsumatur cõtractus
 usurarius nisi constet re ipsa
 lucrum cessasse, aut damnum
 emerfisse ratione mutui. Sicut
 verò pro lucro, quod cessavit,
 & pro damno, quod emerfit,
 possum

possum aliquid accipere; ita si
damnum futurum, vel lucrum
cessaturum est incertum, possum
accipere tantum, quanti æ-
stimatur illud periculum dā-
ni, & spes lucri, licet in foro ex-
terno propter suspicionē frau-
dis non soleat approbari iste
contractus Censemus etiam,
posse aliquid accipi ultra sortē,
ex periculo non recuperandi
ipsam sortem, non solum si pe-
riculum sit extrinsecum, & ac-
cidentalē (vt si pecunia expo-
neretur mari, cum vita, & om-
nibus bonis debitoris) sed etiā
si periculum sit intrinsecum,
resultans ex dubio, ne debitor
ex paupertate non soluat. Ra-
tio est, quia toties contractus
est iustus, & æqualis, quoties
res, quæ permutantur habent

I 3 æqua-

æqualem æstimabilitatem. Sed potest contingere, vt ius præfens quod ego perdo mutuo dando decem aureos alicui pauperi, habeat maiorem æstimabilitatem, quã ius, quod acquiritur ad alios decem aureos recuperandos, & æqualem æstimabilitatem, ac ius recuperandi vnde decem e.g. ergò potest iustè fieri ista permutatio. Minor probari potest, quia ius recuperandi potest esse valde incertum, ergò sicut, quando ego habeo creditum vnde decem aureorum difficilè recuperabilium, possum iustè illud vendere decem aureis, ità in casu nostro poterò decem aureis emere ius periculosum recipiendi vnde decem.

plum furis , qui quantumuis pauper, si postea restituat quantum accepit , satisfacit iustitiæ ; quia tollit totum illud periculum , quod antea imminebat domino ex paupertate debitoris ; non inquam id obstat ad probandum hoc idem debere contingere in debitore ex contractu , atque adeo pactum de restituendo aliquid ultra sortem in tali casu esse iniustum. Nam contra est , quoniam in casu furti illa obligatio quæ resultat ex delicto , non est æquè æstimabilis iudicio prudentum ac iactura , quam dominus patitur ; alioquin furtum non esset iniuria saltem damnosa , si æquè esset expetibile domino possidere sua , ac habere

ius contra furem ad restitutionem. Coeterum quia esset le-
durissima, & inobseruabilis ob-
ligare furem ad tantam resti-
tutionem spontaneam, vt ea ob-
ligatio resultans in fure æqu-
esset æstimabilis, ac damnum
ex furto (sæpe enim conditio
personæ faceret, vt furatus vnus
obligaretur ad restituendum
mille) ideo non est inducta
hæc obligatio in fures; qui tam
punitur per alias poenas modo
corporales, modo pecuniarias,
aut fisco, aut parti applicandas,
sed non subeundas vltro, nec
ante condemnationem, quia
id esset nimis durum, vt dixi-
mus.

127 At in contractibus est
seruanda talis æqualitas, vt
non melior sit conditio vnus

con-

contrahentis, quam alterius
saltem notabiliter: alioquin,
non sponte ambo contrahen-
tes conuenirent; ideò obli-
gatio, quæ resultat in mutua-
tario, debet esse tanti æstima-
bilis iudicio prudentum, quan-
ti æstimatur dominiū rei quod
accipit à mutuante. Et ideo nil
mirum si in tali casu sit confi-
deranda æqualitas pretij non
inter datum, & restituendum,
sed inter datum & obligationē
restituendi. Fatemur quidem,
posse iniri contractum etiam si
deducatur in pactum restitu-
tio tātummodo æqualis sum-
mæ, & tamen immineat ma-
gnum periculum illius non re-
cuperandæ, seu tale periculum
proueniat ab intrinseco, seu ab
extrinseco; alioquin innumerū

contractus damnandi essent
 tanquam iniusti. Sed ratio hu-
 ius rei est; quoniam id quod
 venditur potest æstimari dupli-
 ci pretio & utroque iusto. Al-
 terum est secundum utilitatem
 quam affert emptoti eius ac-
 quisitio; alterum est secundum
 damnum, quod affert vendito-
 ri eiusdem iactura: sic enim ex-
 iuste potest vendi labor fossor-
 is, qui ad arbitrium alterius
 foderet in arena, eodem pre-
 tio, ac si foderet in eius vinea,
 quia damnum, hoc est labor,
 fossoris est idem: Ex alia parte
 si per illam fossionem alius per-
 ciperet minimam quandam
 utilitatem, potest dicere: ego
 nolo tuam fossionem emere nisi
 secundum valorem utilitatis, quam
 ex illa sum percepturus. Et ideo
 multæ

multæ artes laboriosissimæ habent minimū questus, quia minimum habent utilitatis. Hoc supposito, potest vnus contrahens nolle emere obligationem alterius nisi secundum utilitatē quam iudicio prudentum acquirit ex tali obligatione valde incerta, & frustrationi obnoxia. Et sic potest illā iustē emere minori pretio, quā sit summa in obligationē deducta: ex alia parte hæc obligatio tantū oneris videtur imponere ipsi obligato, & eius heredes, ac si nulli periculo subiaceret: nam id ipsum teneri ad id soluendū quod quis non habet, & fortasse nō habebit, est onus gravissimū, & afferens innumeras molestias, & erumnas. Idcirco potest hæc eadē obligatio ven-

di secundum æstimationem
huius oneris, quod infert illa
ipſi obligato, ac proinde poteſt
vendi quanti venderetur; ſi eſ-
ſet obligatio opulenti debito-
ris.

128 Periculum commune
quod reperitur in quibuſcunq;
debitoribus, nō ſufficit ſemper
ad iuſtificandam promiſſionē
recipiendi aliquid ultra fortem.
Hoc enim periculū cōpēſatur
cum periculo cui ſubeſt hæc
numerò pecunia, ſi maneat
apud me. Addimus quod dū
tale periculum imminet ſolum
ex veriſimili iniuſtitia debito-
ris, qui licet poſſit, nolit ſolue-
re, non ſufficit ad hoc vt mu-
tuans ſtipuletur aliquid ultra
fortem. Alioquin quando mu-
tuum initur cum potētioribus,
qui

qui cum cogi nequeant ad soluendum, est periculum ne nolint soluere, posset fieri mutuū cum magno lucro. Er ratio à priori est, quia iniquum est vt aliquis necessitetur vel addendum plus, quam accepit, vel ad lædendam iustitiam. Hinc verò desumitur disparitas, cur liceat aliquid plus accipere ex periculo paupertatis, nō liceat plus accipere ex periculo iniustitiæ; nam in primo casu potest contingere, vt debitor ad nihil teneatur proximè; quare non est cōtra æqualitatē iustitiæ ille contractus, per quem possibile est, vt is teneatur vel ad plus, quā accepit, vel ad minus, vel ad nihil. At in secūdō casu certū est quod mutuatarius tenebitur ad plus, quod est iniustū.

Alia

129 Alia ratio magis à prio
ri est tum natura generalis om
nium contractuum, tum spe
cialis, quam habet contractus
mutui. Generaliter quidē om
nes contractus sunt instituti
natura ad fouendam mutuam
beneuolentiam inter eos, qui
habent cōmune commercium.
Propter hoc enim, vt bene no
tat Aristoteles initio Polit. na
tura dedit peculiarem insuffi
cientiā homini præceteris ani
mantibus, vt oriretur mutui
amor ex mutua indigentia,
quæ indigentia est fundamen
tum cōmutationum, & con
tractuum vt ex eodem Arist.
supra obseruauimus. nascitur
autem beneuolentia ex con
tractua dum vnus contrahens
sequitur fidem alterius cōtra
tra-

trahentis, & acceptat obligationem illius, tanti eam æstimando, quanti æstimatur res ipsa in obligationem deducta: Quocirca potest quidem exigere aut fideiussores, aut pignora; quia in primo casu non vult sequi fidem vnus, sed multorum; in secundo autem casu nõ vult sequi fidem alterius contrahentis nisi cum tali cautione. At non potest inire cõtractum per quem positiuè profiteatur probabilẽ sibi esse malã fidem alterius contrahentis, & proinde exigat pretiũ pro periculo quod ex ea imminet. Hoc enim non tam esset fouere benevolentiam, quam excitare inimicitias, & præbere occasionem vt vnusquisque vel malè sentiret, vel profiteretur se malè

le

lè sentire de alijs, cum quibus
contrahit, vt hoc obtentu ini-
ret contractum lucrosiorem.

130 Præter hanc general
naturam contractuum, acced
vt diximus specialis natura mu-
tui qui, vt obseruasse videtur
S. Th. opusc. 73. est vnicus con-
tractus vltro citroque obliga-
torius qui fit essentialiter be-
neficium vnus contrahentis
erga alium: Et est peculiariter
institutus à natura ad finē au-
gende mutue beneuolentiæ.
Sed nihil tam inimicum bene-
ficio, & beneuolentiæ, quam
aperta professio de mala existi-
matione circa fidem alterius,
ergo nō licet hanc existimatio-
nem profiteri in contractu mu-
tui.

131 Accedunt incommo-
da,

da, quæ sequerentur si mutua-
tarij ex indigentia acceptarent
frequenter mutuum cum eius-
modi conditione, & deinde sus-
citarentur frequentes lites su-
per æqualitate huiusmodi cō-
tractuum, ac proinde super
probabili probitate, vel prauī-
tate contrahentis, ex quo erū-
perent grauissimæ inimicitia, &
hominum infamationes.

132 De fide est usuramef.
se prohibitam. Licet aliqui
Auctores putauerint illam illi-
citam esse solum de iure po-
sitiuo, tamen indubitatū cen-
semus esse vetitam de iure na-
turæ. Nam Pontifices, & Pa-
tres probant usuræ prohibitio-
nem ex testimonijs veteris te-
stamenti; cum certum sit Chri-
stianos non obligari lege veteri

po.

positiua, sed tantum naturali
 Licet verò Deuter. 23. dicatur
*non fenerabis fratri tuo, sed alie
 no*: Patres tamen & Doctores
 explicat hoc vel de permissio
 ne in ordine ad pœnas legis æ
 ternæ, vel de licentia, quã De
 concesserit Israelitis, accipien
 à Gentilibus tanquam ab ho
 stibus. Veteres iuris cōsulti Ro
 mani permiserunt vsuras & a
 ctionem pro eis concesserunt.
 Sed leges istæ non sunt receptæ
 à Christianis Principibus, & cor
 rectæ sunt à Iure canonico.

133 Ratio, propter quam
 vsura est illicita, non est adeo
 patens, vt sine subtili ratioci
 natione dignoscatur. Facilius
 probatur pro mutuò præci
 sè nihil accipi posse vltra for
 tem; cum iniustum sit remoto
 tuo

tuo damno, & periculo obligare alium ad plus tibi reddendū, quam illi dederis. Et quamvis ille ex pecunia accepta percipiat magnum commodum, tamen, cum in mutuo transferatur dominium, accipit cōmodum ex pecunia sua, & non tua, adeòque lucrum est suum, non tuum; cum contrarium accidat in locatione, & composito, in quibus dominium non transfertur; ideòque potest vendi conductori emolumentum quod percipit ex re aliena. Difficilius verò probatur non posse aliquid accipi ultra sortem pro obligatione non repetendi mutuū nisi post tantum tempus, ideòque aliqui auctores concesserunt posse. Sed ista sententia videtur re-

fel-

fellēdas; quia Cōcilia, & Patres
 vsurā dānantes, nō vidētur dā-
 nare tantūmodò cōtractū illū,
 in quo itā mutuans vsuras exi-
 geret, vt sēper posset prohibito
 fortē repetere (hic enim cōtra-
 ctus cū pacto vsurarū non sol-
 fieri) sed illum in quo mutuans
 obligatur ad nō repetenda for-
 tem pro aliquo certo tempore,
 mutuarius verò ad soluen-
 dum aliquid ultra sortem.

134. Usurā ergo etiā in hoc
 sēsu esse illicitā; probatur ab in-
 geniosis recentioribus ex eo
 quod sicut ager tanti venditur
 hoc anno, quanti anno futuro
 itā moneta tanti valet hoc an-
 no, quanti anno futuro; nam
 quando ex parte tēporis sequē-
 tis datur vsus sine termino, tūc
 id quod diminuitur ex parte
 tem-

tēporis antecēditis, nō videtur
considerabile ad minuendam
æstimationem rei; ideòq. Deus
non censetur plus dare illis Sā-
ctis, qui prius moriuntur, ac
proinde prius accipiunt beati-
tudinem, quā illis qui moriū-
tur posterius: quoniam vtriq;
à parte post habent beatitudi-
nem sine termino. Verunta-
men hæc ratio videtur petere
principium: Possunt enim di-
cere aduersarij, agrū plus ven-
di anno antecedenti, quam cō-
sequenti, quia æqualis pecunia
plus valet vt possessa vno an-
no ante, quam vt possessa vno
anno post, nec contrarium esse
supponendum, vt potè quod est
in quæstione.

135 Possunt etiam retor-
quere argumentum petitum

cx

ex beatitudine anticipata; quia non potest negari quod illa anticipatio sit magnum bonum, & ideò Patres, qui erant in limbo clamabant pro illius acceleratione, & dicuntur meruisse bonis operibus factis in hac vita adeòque accepisse tanquam præmium accelerationem Incarnationis. Nec tamen Deus est angustè remuneratus eos, qui longius vitam protraxerunt. Nam quælibet æternitas beatitudinis est præmium non inferius merito nostro, ideòque Deus etiam ex hac parte non potest non remunerari supra condignum; quia scilicet semper posset diutius protrahere remunerationem, & tamen non remunerari citra condignum.

Prima

136 Prima ergo ratio probans malitiam usuræ, & euincens non posse aliquid pecuniarium accipi pro obligatione dilationis in mutuo restituendo; licet illa dilatio sit comoda mutuatario, incommoda mutuanti, desumi debet ex eo; quia quodcumq. acciperetur valeret plus, quã illa dilatio, & obligatio dilationis, sed cum accipitur plus quam datur, est iniustitia; ergo quodcumq. acciperetur, esset iniustitia. Sanè quod quantumcunque pecuniæ acciperetur, valeret plus, quã illa dilatio, probatur ex eo, quia id pecuniæ quod acciperetur, haberet proportionem aliquam ad totam summam pecuniæ, imò & ad quamcunque pecuniam assignabilem,
itã

ita ut finities replicatum illam
 adæquaret vel etiã excederet.
 At nulla anticipatio possessio-
 nis pecuniæ quantumvis ma-
 gnæ potest habere proportionem
 ad pecuniã quantumvis mini-
 mã, pecuniã sed sēper erit mi-
 noris æstimationis: Ergo quod
 cūq. pecunię exigatur pro illa
 anticipatione, exigatur plus,
 quam valeat illa anticipatio.
 Porrò non dari proportionem
 inter anticipationem possessio-
 nis, & quantumcumque mini-
 mam, euincitur; quia vel præ-
 scindimus à casibus fortuitis af-
 ferentibus moralem quandam
 necessitatē Domino aut eius
 hæredibus, amittendi domi-
 nium pecuniæ post aliquod lō-
 gum tempus; vel æstimamus
 istam necessitatem; In utroque
 casu

casu illa dilatio repetitionis nul-
lam habet proportionem cum
pecunia mutuata; Ergò, &c.

137 Minor probatur, &
primò quidem in primo casu.
Nam præscindendo à prædictis
eventibus fortuitis quæcunq.
minima pecunia detur, datur
vt possidenda per totam æter-
nitatem à parte post; ergò pos-
sessio cuiuscunq. pecuniæ pro-
portionem habet cum posses-
sione pecuniæ maioris possi-
dendæ per totam æternitatem
à parte post; sed possessio per
annū, vel per duos annos nul-
lam habet proportionem cum
possessione per totā æternitatē
à parte post, cū finities repli-
cata, non possit illam adæqua-
re; ergò &c. iam probatur
eadem minor in secundo casu.

K

Nam

Nam vel consideras illam certitudinem dominij finiendi, quæ resultat ex fide, eò quòd nobis constet possessionem rerum nostrarum non fore perpetuam, sed cū ipso mūdo deficturā in die iudicij; & hæc nō obstat, tū quia cū naturaliter talis possessio deberet esse æterna Deus noluit vt expectatio iudicij quidquā immutaret, aut immiueret nostram prudentiam futuri tēporis, & æstimationem rerum in ordine ad cōtractus. sicut cōstat experientia, cū res non aliter estimentur in contractibus à Christianis, quam ab Ethnicis, hoc est ab inscijs huiusmodi reuelationis de fine mundi: tum quia cum possimus suspicari finem possessionis esse distantiorē,

& di-

& distantiore in infinitum; atque adeò possessionem pecuniæ nostræ esse magis ac magis duraturam finitè in infinitum, nulla finita possessio potest æquare hanc spem infinitam sine thegorematicè.

138 Declaratur hæc ratio; nam si sciremus ex. g. mundū esse duraturum saltem infra decem millia annorum, deberet possessio æstimari vt quinque millium; tanta enim esset probabilitas possessionem fore diuturniorem prædicto spatio quinque millium annorum, quanta eandem fore breuiorē; quippe tanta est distantia à præsentis tempore, in quo mundus desinere tunc posset, ad quinque millia futura annorū, quantà est ab eo termino ad

decem millia, vltra quæ mundus in sensu composito cum ea certitudine durare non posset. Rursus si sciretur mundum esse desitutum saltem infra viginti millia annorum, deberet possessio ex eadem ratione aestimari vt decem millia: Et sic deinceps proportionaliter: ergo cum de facto nullus sit terminus finitus temporis vltra quæ non possimus suspicari mundum esse duraturum, nulla proinde est possessio finita assignabilis tam longa, vt ea sit æqualis compensatio illius probabilitatis, quam habemus de duratione possessionis rerum; si hæc consideretur tanquam perseueratura vsque ad finem mundi.

137. Vel cōsideramus illam certitudinem dominij tandem
amit-

amittendi, quæ habetur ex vicissitudine rerum humanarū, per quam certum est moraliter unicuique non duraturam in æternū apud se, & suos possessionē bonorū, sed solūm per certum ambitum temporis, intra quem possit quidem moraliter possessio deficere, non possit autem ultra moraliter extendi: & adhuc æstimata eiusmodi certitudine vera est illa nostra minor, quod dilatio repetitionis nullam habeat proportionem, & commensurabilitatem cum dominio pecuniæ. Probat; nam posito quod aliquis non debeat possidere pecuniā, vel alia bona longiori tempore, quam decem annis e.g. perinde se habet, quod illa possideat his decem annis anteceden-

dentibus, ac quod ea possideant
alijs decem annis consequen-
tibus; ergò non potest acciper-
pretium pro possessione ant-
cipata antecedentium decem
annorum.

140 Et in hoc distinguitur
mutuum à commodato. Com-
modatum enim fit cum reten-
tione dominij. Quapropter om-
nia pericula, quæ imminēt rei,
imminent commodanti, & sic
tempus commodati est pars il-
lius temporis intra quod mo-
raliter est certa iactura domi-
nij propter vicissitudines hu-
manas. At verò mutuum fit
per translationem dominij &
cum iure ad simile dominium
recuperandum: quare ille am-
bitus temporis intra quod mo-
raliter est certa iactura dominij
non

nō includit tempus mutui, sed incipit à tempore restitutionis. Quare per mutuum non imminuitur, sed tantum differitur tempus illius possessionis, quod secundum casus humanos solet esse præscriptum dominij rerum.

141 Et quamvis optabilius sit habere æqualē possessione rei in tempore priori, quàm in posterioris & ideò mutuum semper contineat aliquod beneficium collatum mutuatarin à mutuatore vt supra dictū est: tamen hic excessus optabilitatis non est aliquid habens proportionem partis quotæ cū re, quæ possidetur. Probatur, nam alioquin possidere ex. g. centum hoc anno, perinde esset optabile ac possidere

nonaginta nouem anno anteriore; & sic deinceps retrocedendo per annos & demendo semper centesimam partem summæ: ex quo fieret vt perinde esset optabile possidere vnum quadrantem in aliquo anno antecedenti, ac possidere centum, aut etiam centum millia aureorum in aliquo anno sequenti per possessionem tantūmodo annuam in vtroque casu; quod nemo concedet.

140 Et si verò possit contingere, quod si differatur possessio ad decem annos posteriores, moriatur interim Donus, adeòque frui nequeat bonis per se, sed solum per suos hæredes, tamen hæc possessio per hæredes, æquiualeat omnino quoad pretium possessioni per se.

se. Hæc porrò æquiualentia
suadet, & à posteriori, & à
priori. A posteriori quidem,
quia videmus senes non mino-
ris estimare bona sua, quæ bre-
ui sunt heredibus relicturi,
quàm si ipsimet essent conti-
nuaturi in talium bonorum
possessione. Imò sæpe parentes
non curant ipsi frui bonis quæ
possident, vt diuitias augeant,
quibus fruantur filij. A priori
verò suadet, quia fuit expe-
diens ità à natura constitui: Cū
enim posteri non possint esse
diuites & foelices, nisi parentes
sint de eorum diuitijs, ac foeli-
citate solliciti, debuit natura
facere, vt æque nobis essent æ-
stimabilia bona à posteris pos-
sidenda, ac si nos ipsi essemus
talia bona possessuri.

K S Col.

141 Colligitur ex dictis nō
posse mutuo sine iniustitia ap-
poni pactum aliquod pretio æ-
stimabile. Eò enim ipsò acci-
peretur plus, cum obligatio dif-
ferendæ repetitionis ex dictis
nō sit pretio æstimabilis. Quod
si pactum non sit pretio æsti-
mabile potest apponi: unde
quia obligatio vt mihi vendas
tuum frumentum iusto pretio,
non est pretio æstimabilis; ideo
potest quis mutuari, cum hoc
pacto. Ex eadem ratione licet
etiam apponere in mutuo pa-
ctum, vt mutuarius in æqua-
libus circumstantijs hinc inde
commoditatis, indigentix, &c.
teneatur dare mutuam æqua-
lem summam. Ratio est, quia
talis obligatio ità determinata
non affert maius grauamen,
quam

quam eius executio; sed eius executio non affert grauamen pretio æstimabile: alioquin liceret accipere pro mutuo aliquod pretium; ergò illa obligatio non est aliquid pretio æstimabile.

144 Colligitur secundò, v-
furam non committi nisi in re-
bus, quæ vnico vsu consumun-
tur, in quibus regulariter solet
cadere translatio domini; cum
obligatione reddendi simile;
ità posset aliquis locare gem-
mas, & aliquid pro vsu illarum
accipere. Ratio discriminis est;
quia res quæ vnico vsu consu-
mitur, non est utilis nisi semel,
nempè quando cõsumitur; nec
est aliquid pretio æstimabile
quod ista utilitas percipiatur
potius vno tempore quam alio:

at ea, quę vnico vsu proprio nõ
consumuntur, vt gemmæ, sunt
actu vtilis ad delectationem,
& honorem toto tempore, quo
possidentur, & ideò non solent
mutuo dari, sed commodari.
Quod si eueniret aliquem indi-
gere pecunia ad ostentationē,
& ad hunc vsum ei pecunia
commodaretur reseruato do-
minio, censemus cum sententia
satis communi, posse pro isto
vsu accipi aliquid pretij. Quod
tamen est cautè intelligendū.
Nam bonum alterius sine meo
incōmodo non est aliquid pre-
tio vendibile quando tale bo-
num non prouenit ex natura
rei, sed ex peculiaribus circum-
stantijs personæ: Sed tale est
bonum, quod aduenit illi com-
modatario pecuniæ; ergo pre-
tium

tium nisi minimum, & æquans
meum incommodum, est iniu-
stum, licet non sit usurarium,
nec subiaceat pennis usuræ, quia
de essentia usuræ est mutuum.

145 Secunda ratio ad pro-
bandam malitiam usuræ, est
Aristotelis in politicis, ex eo,
quia natura voluit, illas tantum
acquirendi species esse licitas,
quæ exercentur in utilitatem
generis humani, & sine dam-
no alterius. Huiusmodi sunt
genera acquirendi ex fructibus
terræ per agriculturam: ex fru-
ctibus animalium per pastori-
tiam: ex translatione mercium,
quæ alicubi abundant, alibi
desunt, à locis, in quibus super-
fluunt, ad loca, in quibus de-
ficiunt, per mercaturam: ex re-
bus utilibus non ad victum, &
vesti-

restitum, sed ad alios fines, per
 artes cædendi silvas, & effo-
 diendi metalla. Sed ars fene-
 ratitia seu vsuraria est ars ac-
 quirendi ex damno alterius, si-
 ne vlla vtilitate generis huma-
 ni; ergò debuit esse illicita, vt-
 potè quæ non acquirit à natu-
 ra, sed ab hominibus, & ditescit
 per alienam paupertatem.
 Quæ ratio est profectò pulcher-
 rima, & validissima.

146 Montes pietatis, licet
 ab aliquibus reputati fuerint
 illiciti, & vsurarij, tamen
 approbati sunt à Concilio La-
 teranensi sub Leone Decimo,
 & laudati à Concilio Tridenti-
 no. Ad stipularur etiam ratio.
 In montibus enim pietatis id
 quod exigitur supra fortem, &
 nō exigitur ad ditandum mu-

tuan.

tuantem, sed ad soluendas necessarias impensas pro custodia pignorum, quæ requirit domum, custodes idoneæ fidei & experientiæ, aliosq. ministros. Nec obstat, quod aliquæ ex huiusmodi impensis non sint necessariae pro hoc numero mutuuario deponente pignus tale, quod nullum exigat laborē pro custodia: Nam satis est si sint necessariae pro toto opere vniuersim, quod opus vergit etiam in bonum huius numero mutuuarij. Non tamen licet plus exigere, quam verè ad huiusmodi expensas sit necessarium, ne ex fine quidem ditandi montem in subuentionē aliorum pauperum; sicut non licet accipere vsuras ad finem eleemosinas elargiendi.

Cen.

147 Censur etiam, & loca
montium non sunt ex genere
suo illicita. Est autem census
ius exigendi annuam præstatio-
nem ex re, vel persona alterius.
Ideò diuiditur in personalem
& realem. Personalis nō licet
saltem perpetuus; tum quia
prohibetur à Pio V. tum quia
videtur habere rationem usura:
exigit enim redditus perpe-
tuos, & certos pro pecunia.
Census realis est *emptio fructus,*
vel partis illius, & ut sit perpe-
tuus, debet esse super re immo-
bili ac perpetua. Alius est irre-
dimibilis, hoc est talis, quem
redimere non sit in potestate
venditoris: alius redimibilis,
qualis nūc est in usu: imò pro-
babile est hunc solum esse per-
missū post constitutionē Pij V.

Ioca

148 Loca montium eriguntur à Baronibus super suis fundis auctoritate Principis, & distribuuntur inter varios emptores, quorum singuli emunt ius percipiendi quatuor, vel quinque annua, &c. pro centū quæ ab initio solvunt. In censibus, & locis montium, nullum interuenit mutuum, vt patet. Et quoniam fiunt cum hac conditione, vt veditori liceat quâdocunque redimere suum fundum à tali onere, & ex alia parte emptor nunquam possit repetere suam pecuniam (alioquin esset mutuum palliatum, adeòq. usurarium) ideò vilius venditur tale ius, quam alioquin venderetur. Loca montium minus reddere solent, quam census, propter ma-

iorem securitatem.

149 Neque hic contra
ctus censuum, & locorum
montium damnandus est
quod emptor percipiat tractu
temporis fructus supra sortem
nam hoc idem probaret non
posse cum pecunia iuste com-
mutari fundum fructiferum,
cum emptor fundi percipiat
ex fundo fructus supra sor-
tem.

150 Ratio vero cur id li-
ceat est illa ipsa, quam indi-
cavimus agentes de usura,
scilicet dominia rerum ex con-
ditione humanarum vicissitu-
dinum non esse perpetua.
Cum ergo subiaceant multis
periculis, & moraliter certum
sit ea infra aliquem determi-
natum temporis ambitum es-
se

se defitura, videtur expediens
& æqualis commutatio eius-
modi dominiorum cum ali-
quo certo numero præsentis il-
lorum reddituum, qui ex eius-
modi dominijs annuatim per-
ciperentur. Et nisi hoc liceret,
præcideretur ferè pauperiori-
bus, & industrijs hominibus
spes assurgendi ad maiore opu-
lentiam ex diligentia, parsimo-
nia, ac labore; Atque ex alia
parte diuites vix timere pos-
sent perpetuam suæ familiæ
declinationem ex luxu, atque
incuria. Quocirca & foueren-
tur vitia humanum genus de-
pauperantia, & tepescerent il-
læ virtutes ex quibus idem
opulentatur. Regula verò vni-
uersalissima est in dignoscen-
dis licitis ab illicitis: *Salus po-
puli*

236 *Liber Quartus*
puli suprema lex esto.

151. Item contractus cen-
sus non est iniustus ex eo, quod
census plus reddat, quam red-
dere soleant fundi. Potest enim
plus reddere; primò quia ven-
ditori servatur arbitrium redi-
mendi illud ius quandocum-
que sibi placuerit: Secundò,
quia licet videatur tutius, &
expeditius, habere tale ius,
quam emere dominium inte-
grum fundi, qui sæpè mendax
est in fructu, & non sine cura,
& labore excolitur; tamen
magna utilitas, & delecta-
tio est, posse habitare, ferere,
& edificare in suo: Tertiò, quia
experimento constat, nil tan-
dem tutius, quam detinere
& possidere non tam iura re-
rum, & fundorum, quam res
ipfas

ipsas, & fundos. Coetera enim omnia faciliùs amittuntur, vel saltem in controuersiam reuocantur.

152 Census, cum sit emptio, exigit pecuniam, eamque ex constitutione Pij V. præsentem, & numeratam. Coeterùm de iure naturæ, & præscindendo à lege positiua nõ apparet, cur non potuisset fieri permutatio eiusmodi iuris in merces, aut in aliud quippiam pretio æstimabile. Rursus ex eadem Constitutione nõ licet assignare pro fundo cēsus omnia planè bona venditoris præsentia, & futura, sed aliquem fundum de terminatum, vt eo per eunte pereat etiam ius emptoris. Si tamē fundus pereat pro parte, aut deterior fiat, adhuc remanet

manet integrum ius census
dummodo remaneat fundus
talis, ex quo possit colligi tan-
tum redditus, quantum fuit
emptum à Domino census, se-
cundum opinionem, quam
sequitur Rota Romana, licet
contrarium quoque videatur
probabile. Veruntamen

hæc etiam conditio

de certitudine

fundi,

quamvis valdè æ-

qua, non est de

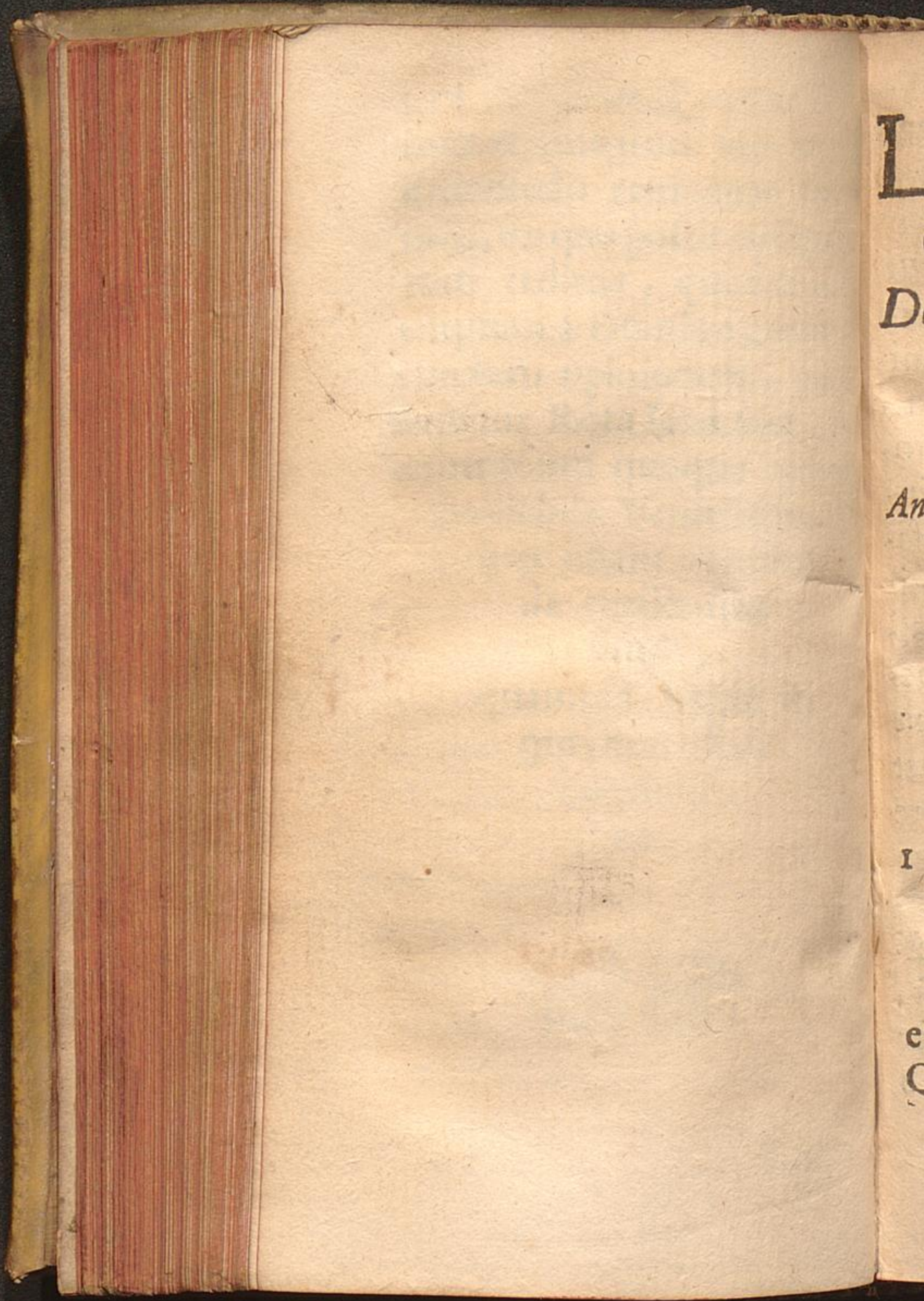
iure natu-

ræ.

nfus
ndus
tan
fui
s, se
am
licē
atur
u

L

D

An

I

e
C